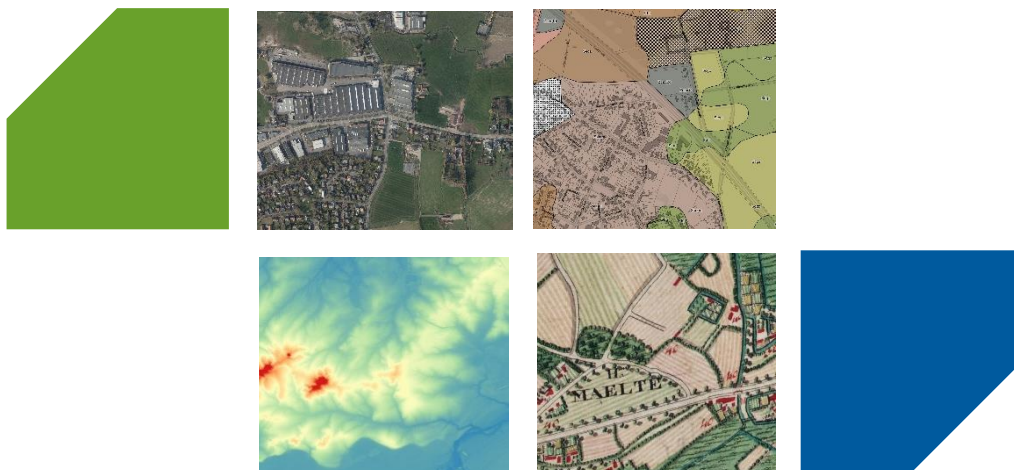

ARCHEOLOGIENOTA

VAUBANSTRAAT 42 TE IEPER

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 1683

Rapport opgemaakt door: Tine Van denhaute

Derbystraat 55

B-9051 Gent

Projectcode

Intern: 32000.R.01

AOE: 2021I367

COLOFON

Titel

Archeologienota

Vaubanstraat 42 te Ieper

Auteur

Tine Vandenhaute

Projectcodes

Intern: 32000

Agentschap Onroerend Erfgoed:

Plaats en datum

Gent, oktober 2021

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 1683

ISSN 2406-3940

Alle afbeeldingen zijn aangeleverd door ABO nv tenzij anders aangegeven.

RAPPORTFICHE

Versies		
<i>Versie</i>	<i>Datum</i>	<i>Status</i>
v0	29/9/2021	Interne draft
v1	8/10/2021	Externe draft
v2	13/10/2021	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Tine Van denhaute
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Jan Coenaerts
General Director	Patrick Hambach

INHOUDSOPGAVE

DEEL 1 Verslag van resultaten	1
1 Inleiding	7
1.1 Administratieve gegevens	7
1.2 Aanleiding van het onderzoek en wettelijk kader	8
1.3 Afbakening van het projectgebied	8
1.4 Doel van het onderzoek en onderzoeksstrategie	9
2 Aard van de bedreiging	11
2.1 Huidige situatie	11
2.2 Toekomstige situatie	12
3 Landschappelijke analyse	15
3.1 Topografische situering	15
3.2 Bodemkundige situering	18
4 Archeologische voorkennis	21
4.1 Historische achtergrond	21
4.2 Inventarissen onroerend erfgoed	30
4.3 Cartografische en iconografische bronnen	35
4.4 Recente landschapsveranderingen	44
5 Besluit	49
6 Bibliografie	51
DEEL 2 Programma van maatregelen	52
1 Inleiding	53
2 Gemotiveerd advies	55
2.1 Zone vooronderzoek	55
2.2 Uitgesteld traject	55
3 Methodologie en onderzoeksstrategie	56
3.1 Stap 1 Vooronderzoek met ingreep in de bodem in de vorm van proefsleuven (verplicht)	58
4 Bijkomende bepalingen	65
4.1 Bewaring en deponering van vondsten	65
4.2 Criteria voor het niet uitvoeren van de voorziene onderzoeksmethoden	66
4.3 Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code Goede Praktijk	66
4.4 Risico's en maatregelen	66
5 Bibliografie	68
6 Kwaliteitscontrole en ondertekening	68

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: GRB basiskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021).....	9
Figuur 2: Meest recente luchtfoto met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	11
Figuur 3: De te verkavelen tuinzone bij huis nr. 42	11
Figuur 4: Huis nr. 42 in de Vaubanstraat	12
Figuur 5: Overzicht van de geplande bodemingrepen per zone (Geopunt 2021)	13
Figuur 6: Inplantingsplan nieuwe toestand (Initiatiefnemer 2021)	14
Figuur 7: Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021).....	15
Figuur 8: Uittreksel van het Digitaal Hoogtemodel (1m) met waterlopen en aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	16
Figuur 9: Skyview (factor 0,25 m) met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)	16
Figuur 10: Meest recente luchtfoto met aanduiding van de hoogteprofielen t.h.v. het projectgebied Geopunt, 2021)	17
Figuur 11: Hoogteprofiel noord-zuid (Geopunt 2021).....	17
Figuur 12: Hoogteprofiel west-oost (Geopunt 2021)	17
Figuur 13: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)	19
Figuur 14: Gedigitaliseerde Quartairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021).....	19
Figuur 15: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het projectgebied (Geopunt 2021) ..	20
Figuur 16: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	20
Figuur 17: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021).....	21
Figuur 18: oudste kernen van Ieper. Legende: 1. Motteheuvel 2. Castrale kapel Sint-Martinus 3. Grafelijke spijker voor graanopslag 4. Sint-Pieterskerk 5. Marktplaats. Het raster geeft de zone van het alluvium aan. (Termote J., 1990).....	22
Figuur 19: Ieper in de 12 ^{de} eeuw. Legende: A. Schipleet aangelegd midden 12 ^{de} eeuw B. Stadsareaal tot eind 12 ^{de} eeuw 1. Motteheuvel 2. Romaanse Sint-Maartenskerk 3. Lakenhalle (1173 eerst vermeld) 4. Grafelijke spijker 5. Grafelijk muntatelier 6. Gevangenis van de burggraaf 7. O.L. Vrouwhospitaal 8. Vleeshuis 9. Sint-Pieterskerk 10. Grafelijke motte (Zaalhof) 11. Neerhof grafelijke motte 12. Sint-Jacobskerk (Termote J., 1990).....	24
Figuur 20: De Sceuveldgracht rondom de Sint-Maartenskern (bovenaan) Legende: 1 Ieperlee; 2 Vallei van de Ieperlee; 3 Sint-Maartens motte en neerhof; 4 Omwalling van de Sint-Martinus en Sint-Pietersparochie (11de-12de eeuw); 5 Zaalhof - motte en neerhof (vanaf 1127); 6: Schipleet; 7 Omwalling; 8 Gereduceerd neerhof van het Zaalhof (Dewilde M., 2015)	25
Figuur 21: Anoniem grondplan van de Vaubanversterking rond Ieper uit de 18 ^{de} eeuw, met indicatie van het studiegebied in het rood. (Stedelijk Museum Ieper)	27
Figuur 22: De Ypres Salient. Legende: rode lijn. Front tot juni 1916; rode stippellijn. Front in december 1917. (British Library 2018)	29
Figuur 23: Visuele weergave van de bouwkundige en landschappelijke gehelen rondom het projectgebied. (IOE 2021).....	30
Figuur 24: Visuele weergave van de aanduidingsobjecten rondom het projectgebied. (IOE 2021)	31
Figuur 25: Visuele weergave van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI 2021).	32
Figuur 26: Archeologienota's en nota's in de omgeving van het projectgebied (Geopunt 2021)	34

Figuur 27: Aanduiding van het projectgebied op de kaart van Braun en Hogenberg (ca. 1590) (Stadsarchief Ieper, 2021)	36
Figuur 28: Aanduiding van het projectgebied op de Sanderuskaart (ca. 1640) (Flandrica.be, 2021)	37
Figuur 29: Plan van de Spaanse citadel te Ieper, 1670, kopie 19 ^{de} eeuw (Stadsarchief Ieper 2021)	39
Figuur 30: Massekaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	40
Figuur 31: Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	42
Figuur 32: Vandermaelenkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	43
Figuur 33: Poppkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	43
Figuur 34: Topografische kaart van 1873 met aanduiding van het projectgebied (Cartesius, 2021)	44
Figuur 35: Topografische kaart van 1904 met aanduiding van het projectgebied (Cartesius, 2021)	45
Figuur 36: Orthofoto uit 1915 met aanduiding van het studiegebied (McMaster University 2021)	45
Figuur 37: Loopgravenkaart uit mei 1917 met weergave van het studiegebied (National Library of Scotland 2021)	46
Figuur 38: Orthofoto uit januari 1918 met aanduiding van het studiegebied (McMaster University 2021)	46
Figuur 39: Orthofotomozaïek uit 1971 met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	47
Figuur 40: Orthofotomozaïek uit 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)	47
Figuur 41: Meest recente orthofotomozaïek met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)	48
Figuur 42: Overzicht van het archeologisch advies met betrekking tot het projectgebied	50
Figuur 43: Meest recente luchtfoto met aanduiding van het projectgebied en de geselecteerde zones voor verder onderzoek en vrijgave	54
Figuur 44: Luchtfoto met aanduiding van de proefsleuven op de Ferrariskaart (Geopunt/ ABO nv 2021)	61

1 INLEIDING

1.1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectgegevens	
Naam + adres projectgebied	
- Straat + nr.:	Vaubanstraat 42
- Postcode:	8900
- Fusiegemeente:	Ieper
Lambertcoördinaten (1972; EPSG:31370)	Bereik: 46247.983022772605/172067.7085164561/46404.74052277261/172151.81975482046
Kadaster	
- Gemeente:	Ieper
- Afdeling:	1
- Sectie:	C
- Percelen:	1R25/6
Onderzoekstermijn	Oktober 2021
Oppervlakten:	- Betrokken percelen: 1.260m² - Projectgebied: 1.260m² - Geplande bodemingreep: 807m²

1.2 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK EN WETTELIJK KADER

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor het verkavelen van gronden. De geplande werkzaamheden aan de Vaubanstraat 42 te Ieper bestaan uit de verkaveling van een terrein in 3 loten. Het eerste lot blijft ongewijzigd (bestaande woning) op de twee overige loten worden 2 gekoppelde woningen voorzien.

De geplande werken worden beschouwd als een ingreep in de bodem. Deze ingrepen overschrijden de wettelijk bepaalde grenswaarde van 100m² binnen een archeologische zone waardoor het Onroerend Erfgoeddecreet (art. 5.4.) de opmaak van een archeologienota verplicht ter evaluatie en waardering van het archeologisch potentieel van het betrokken bodemarchief.

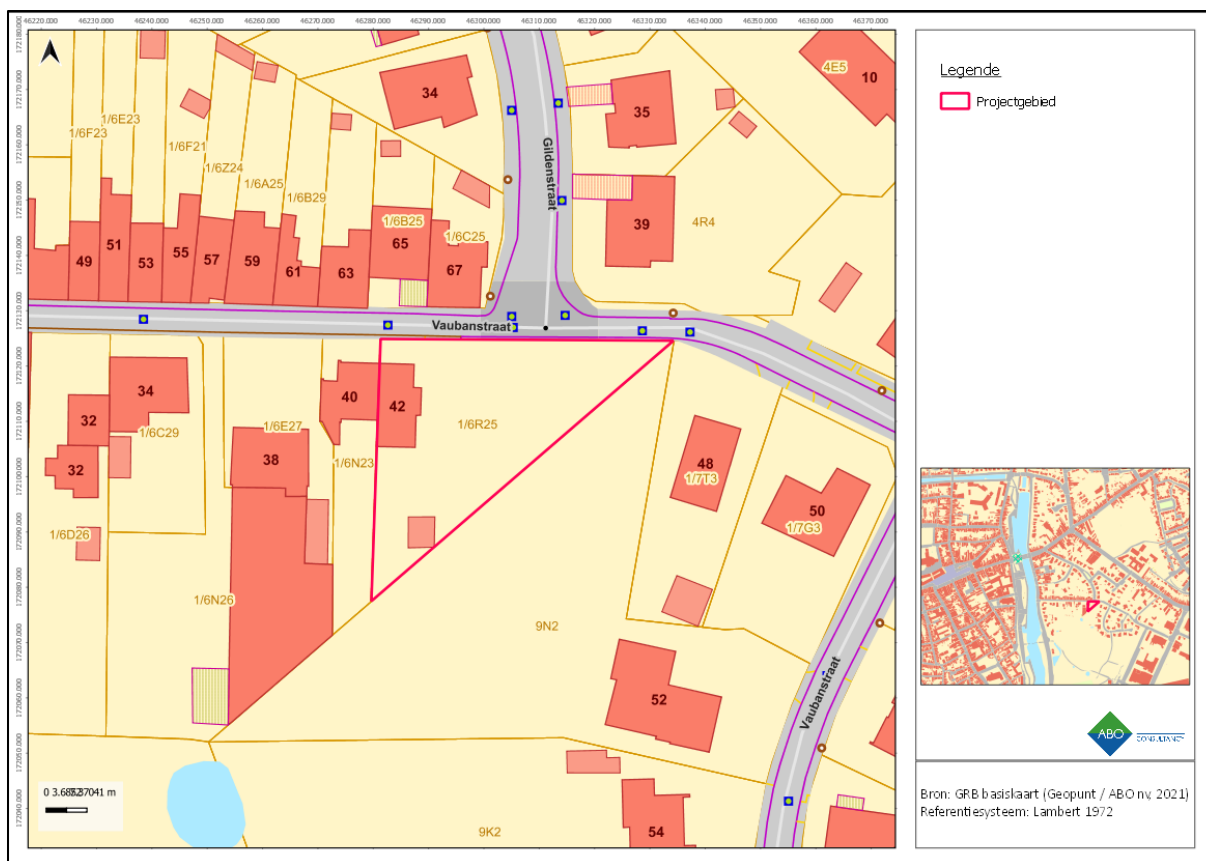
Het projectgebied valt niet binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt. Verder bevindt het zich niet binnen een definitief of tijdelijk beschermde archeologische site, maar wel binnen een vastgestelde archeologische zone. Doordat de oppervlakte van de betrokken percelen de 300 m² overschrijdt, moet er in het kader van het Onroerend Erfgoeddecreet, voorafgaand aan een omgevingsvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Het bureauonderzoek moet uitwijzen of een onderzoek met ingreep in de bodem mogelijk en wenselijk is voor het projectgebied.

1.3 AFBAKENING VAN HET PROJECTGEBIED

Het projectgebied komt overeen met perceel 1R25/6 (Ieper, afdeling 1, sectie C dat gelegen is aan de Vaubanstraat nr. 42. Het terrein heeft een driehoekige vorm. In het westen bevindt zich een bestaande woning met tuin en garage. Het overige gedeelte van het projectgebied bestaat uit een tuinzone met bomen en struiken. De oppervlakte van het totale terrein beslaat ca. 1.260m².

Het projectgebied is gelegen ten oosten van de stadskern van Ieper. De Lakenhalle bevindt zich ca. 740m en de Kasteelbeek op ca. 240m ten oosten van het projectgebied.

Deze archeologienota beschrijft de geplande aanvraag tot het verkavelen van gronden op het terrein. Het projectgebied zal worden opgedeeld in 3 loten waarbij het westelijke lot (bestaande woning) ongewijzigd blijft. Op de twee overige loten (huidige tuinzone) komt een nieuwbouwwoning. Figuur 1 geeft het projectgebied weer op de GRB basiskaart.

Figuur 1: GRB basiskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

1.4 DOEL VAN HET ONDERZOEK EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Deze archeologienota heeft als doel na te gaan welke archeologische resten er te verwachten zijn ter hoogte van het projectgebied en in welke mate deze bedreigd worden door de nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek in deze archeologienota heeft drie objectieven:

- Er wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van het projectgebied;
- Er wordt nagegaan welke bewaring te verwachten is en in welke mate ze bedreigd worden door de geplande bodemingrepen;
- Er wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

De gegevens waarop het onderzoek gebaseerd is, worden gehaald uit de door de initiatiefnemer aangeleverde plannen in combinatie met bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten. Het is steeds de bedoeling om het archeologisch verwachtingsprofiel te confronteren met de aard van de geplande werken om zo de impact ervan op het bodemarchief te bepalen.

De volgende stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

- Een studie van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het projectgebied in een breder landschappelijk kader (hst. 3). Hiertoe worden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.

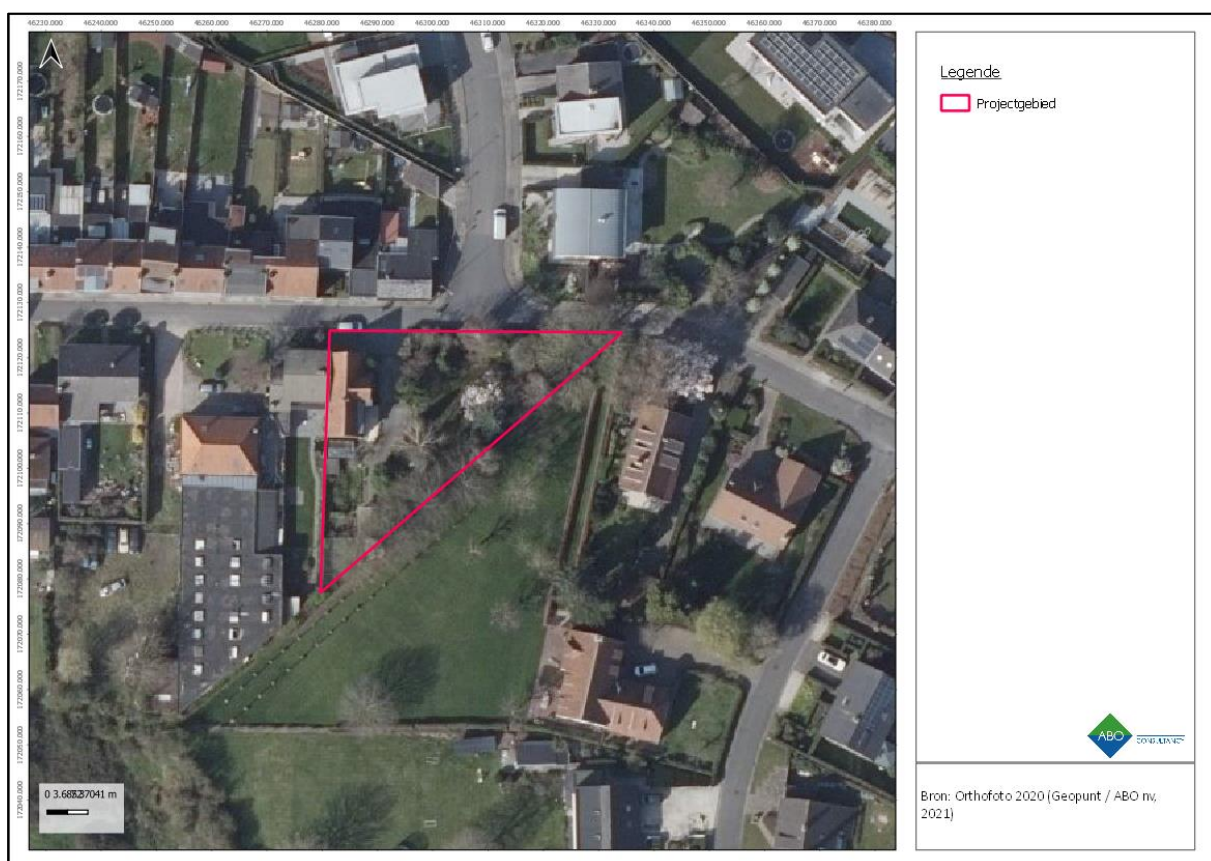
- Een studie van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geeft inzicht in het archeologisch potentieel van het projectgebied (hst. 4). Hierbij worden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek wordt een advies geformuleerd omtrent een eventueel archeologisch vervolgonderzoek, een *in situ* bewaring of een 'geen maatregelen'.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Binnen het projectgebied bevindt zich momenteel een woning met garage aan de westelijke zijde. Het overige gedeelte van het studiegebied is in gebruik als tuinzone met een beplanting van bomen en struiken. Figuur 3 en 4 geven een beeld van de huidige toestand binnen het projectgebied. De oppervlakte van het totale terrein beslaat ca. 1.260m².

Figuur 2: Meest recente luchtfoto met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

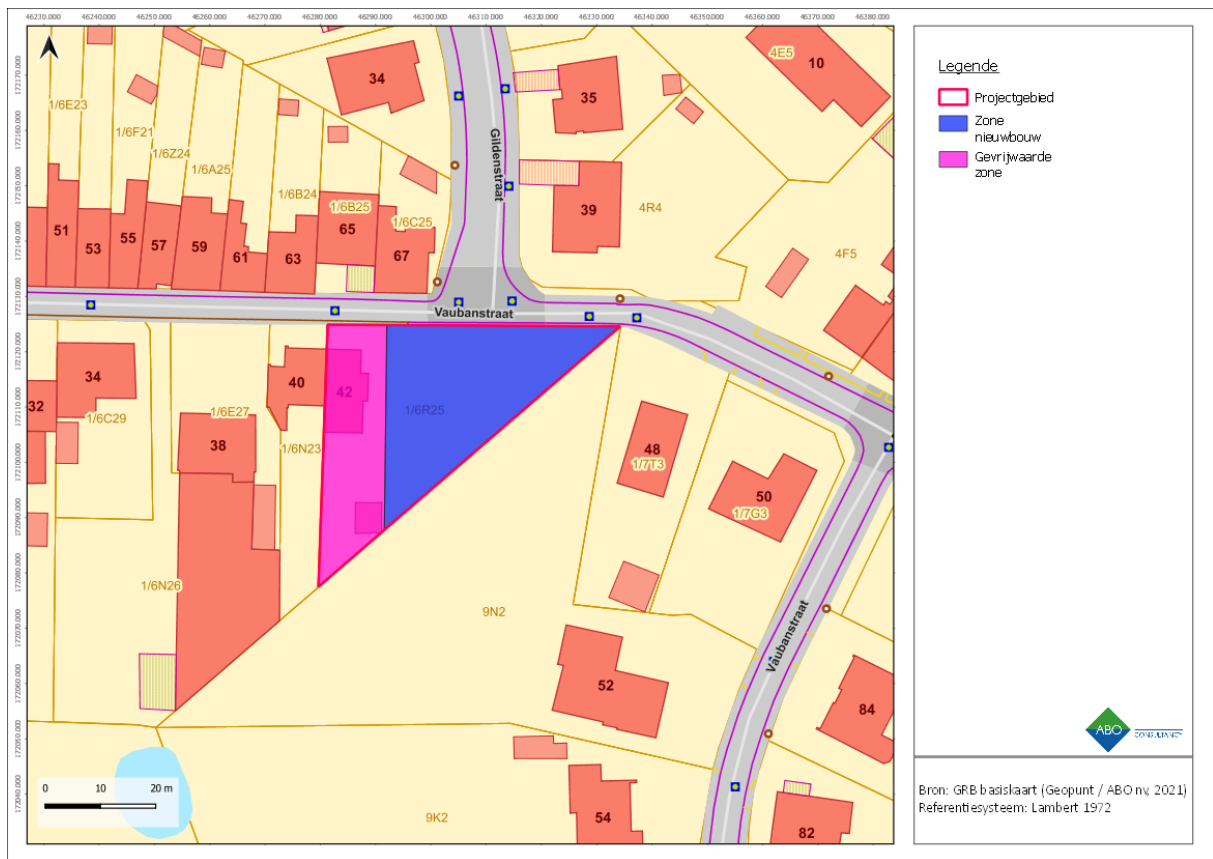
Figuur 3: De te verkavelen tuinzone bij huis nr. 42

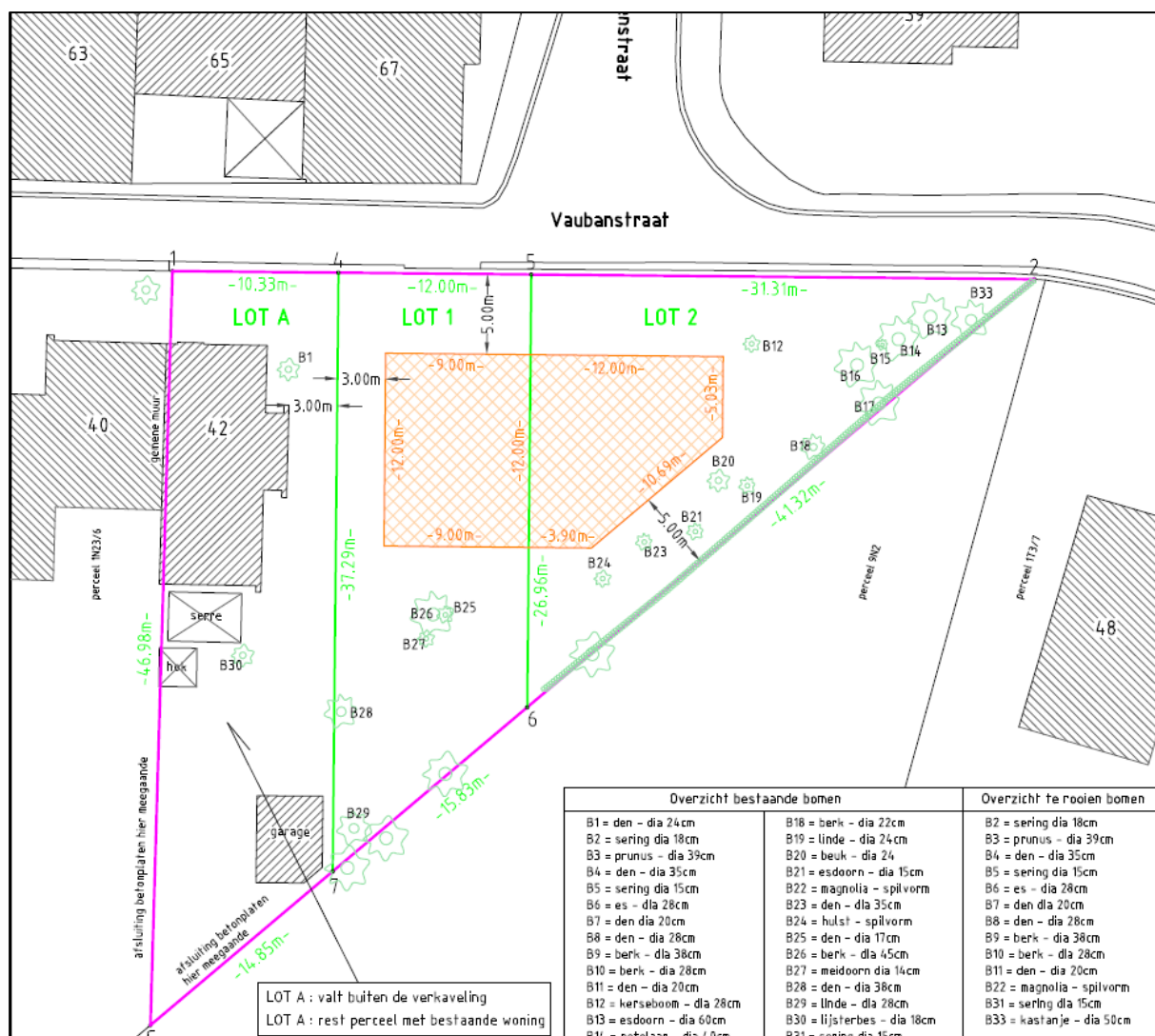
Figuur 4: Huis nr. 42 in de Vaubanstraat

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

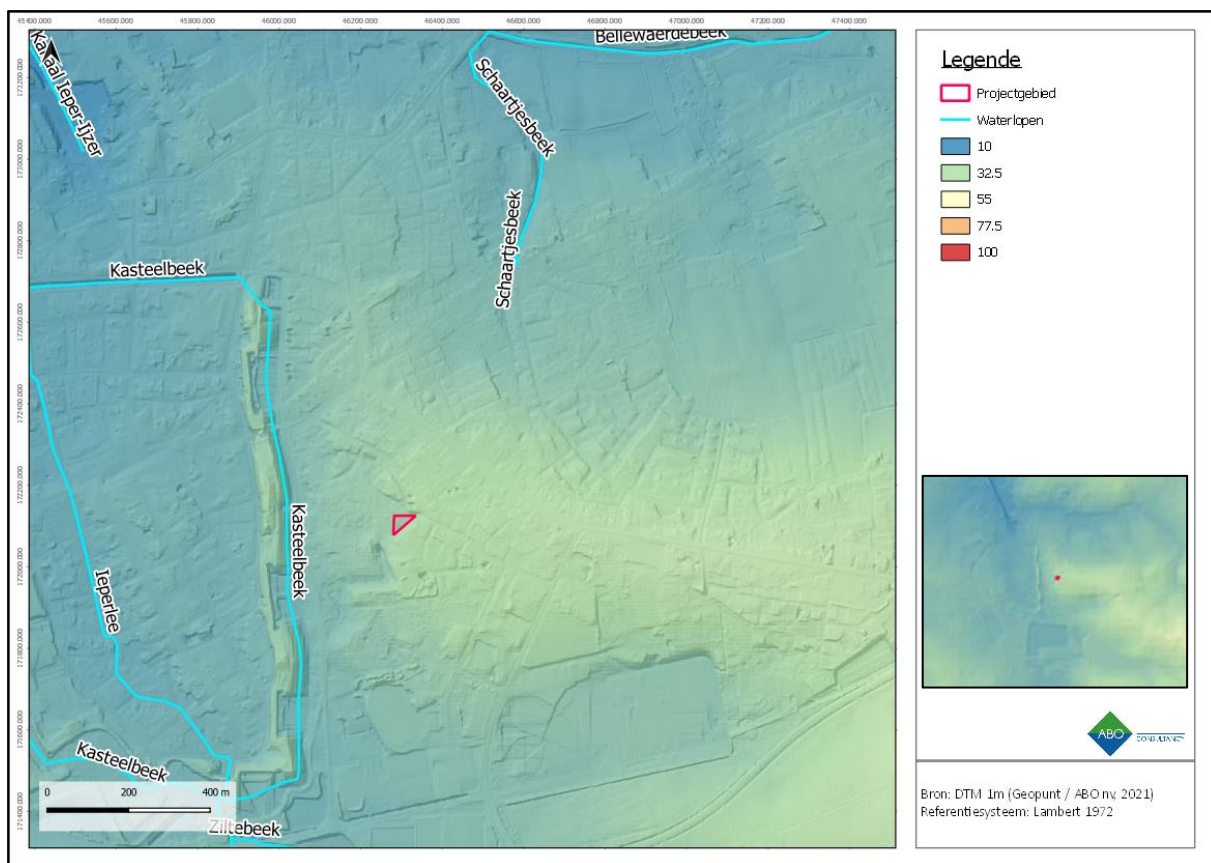
In de toekomst wordt het terrein verkaveld in 3 loten. Lot A (westelijke gedeelte met bestaande woning), lot 1 (midden gedeelte) en lot 2 (oostelijke gedeelte). Lot 1 en 2 worden bebouwd met een gekoppelde nieuwbouwwoning. Lot A maakt geen deel uit van de toekomstige werken, de bestaande woning blijft behouden. Gezien er nog geen gedetailleerde plannen gekend zijn, wordt hier uitgegaan van een **maximale verstoring** voor de zone van de nieuwbouw (lot 1 en 2).

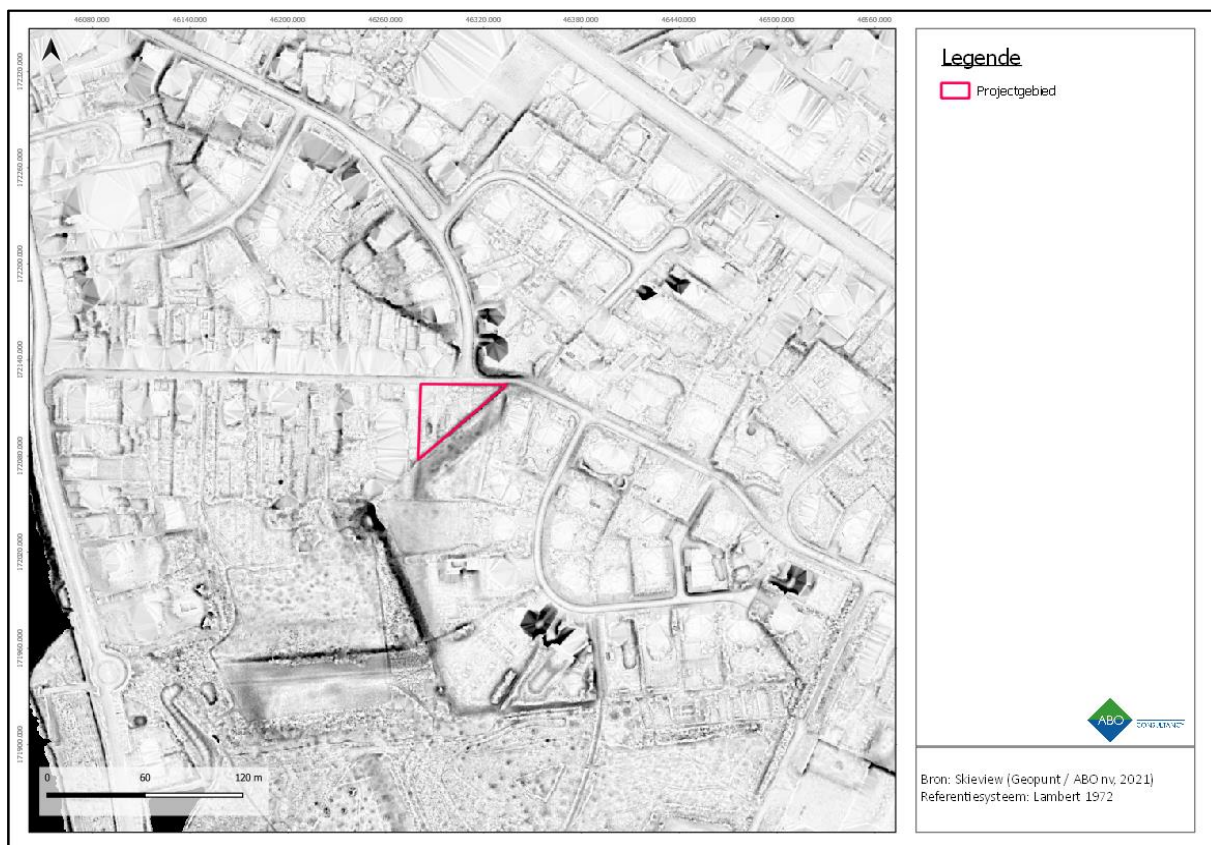
Figuur 5: Overzicht van de geplande bodemingrepen per zone (Geopunt 2021)

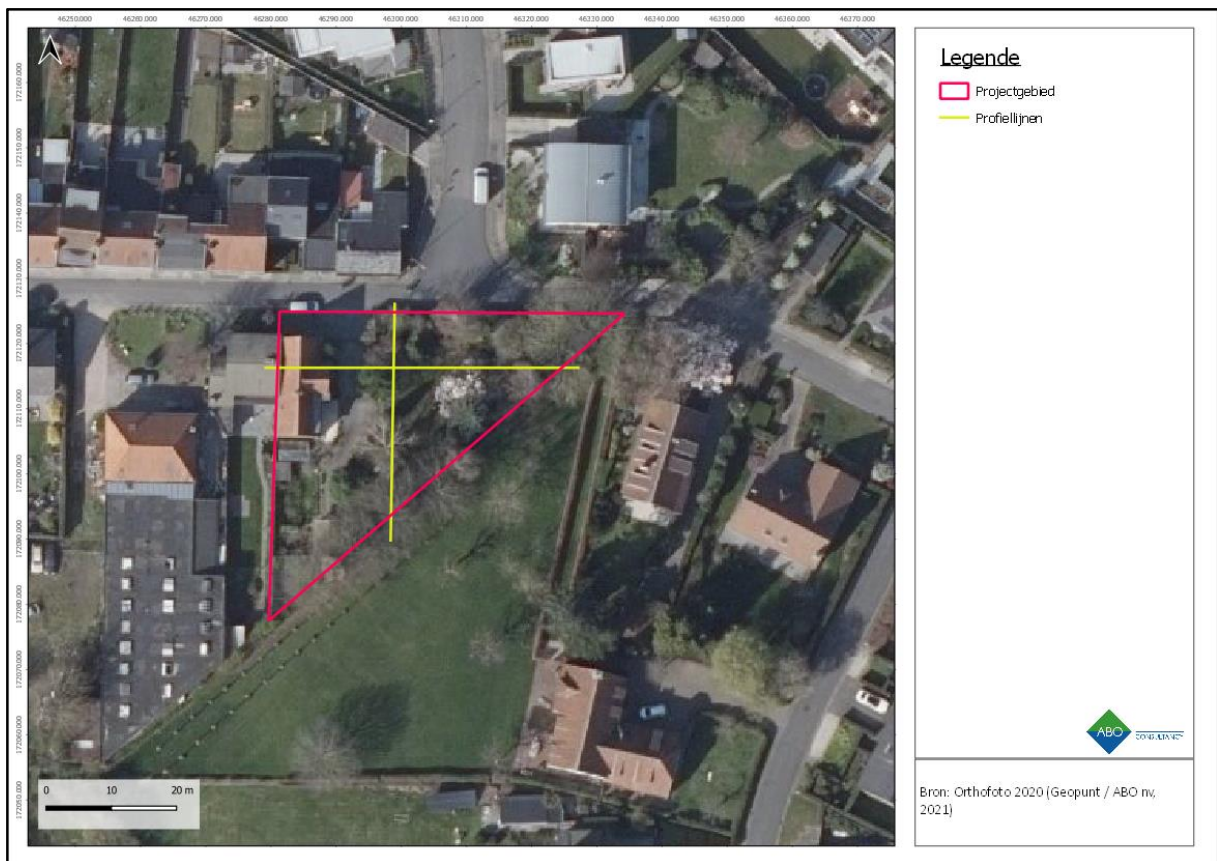
Figuur 6: Inplantingsplan nieuwe toestand (Initiatiefnemer 2021)

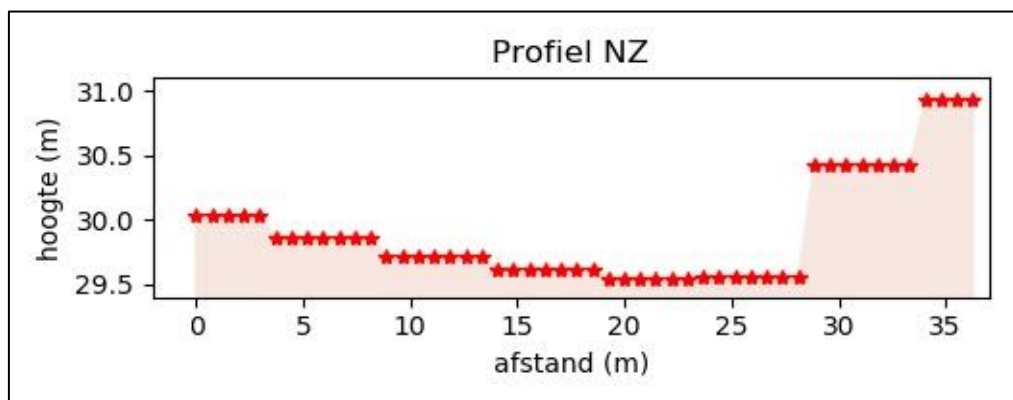
Figuur 8: Uittreksel van het Digitaal Hoogtemodel (1m) met waterlopen en aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

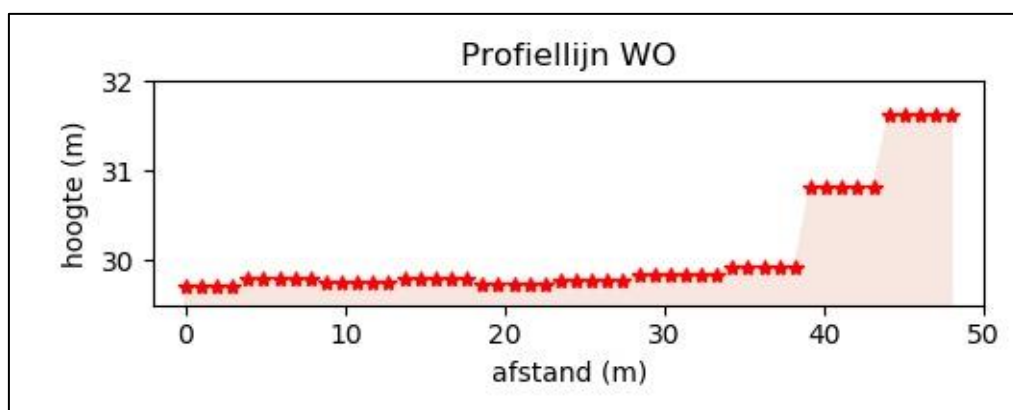
Figuur 9: Skyview (factor 0,25 m) met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)

Figuur 10: Meest recente luchtfoto met aanduiding van de hoogteprofielen t.h.v. het projectgebied Geopunt, 2021)

Figuur 11: Hoogteprofiel noord-zuid (Geopunt 2021)

Figuur 12: Hoogteprofiel west-oost (Geopunt 2021)

3.2 BODEMKUNDIGE SITUERING

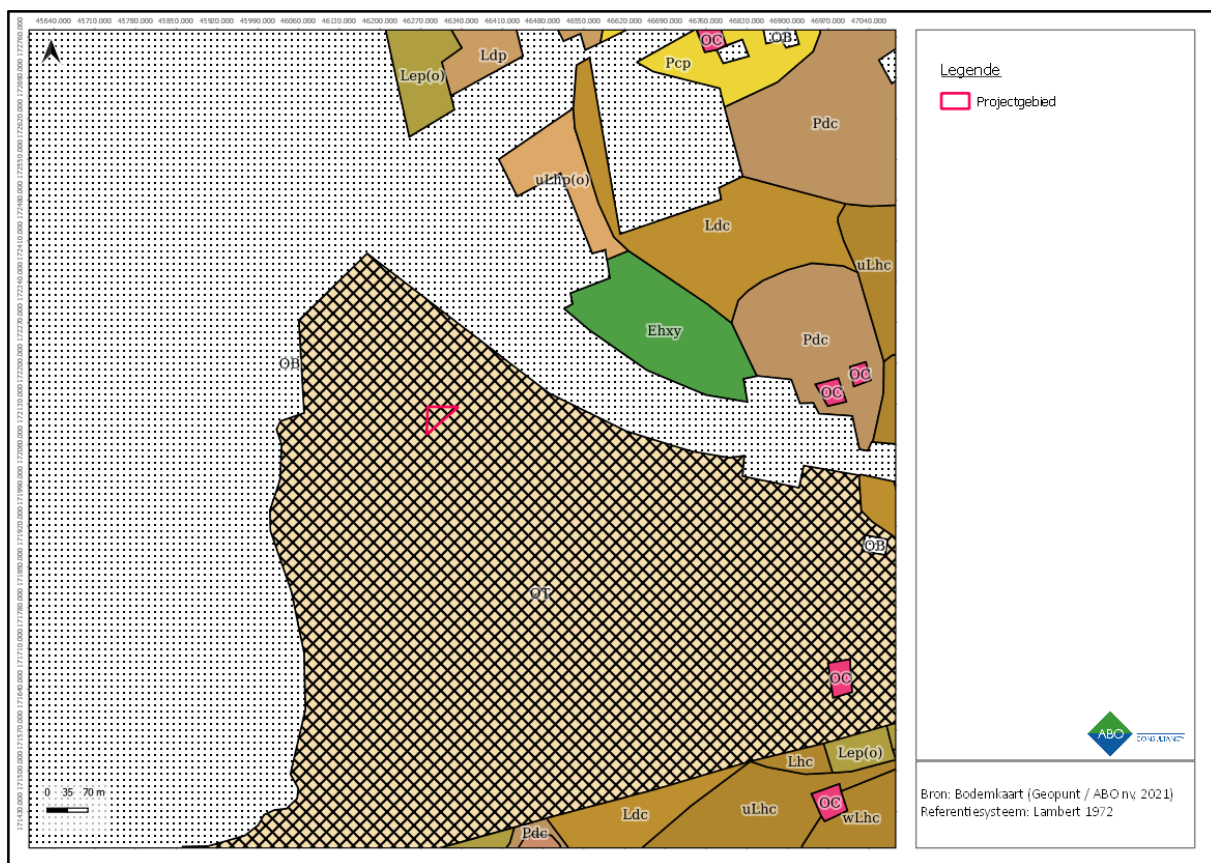
Op de bodemkaart (1950-1970) staat het projectgebied, net zoals een ruimer gebied errond gekarteerd als bodemtype **OT** (figuur 13). Het gaat hier om een vergraven grond. Het oorspronkelijk bodemtype kan dus door toedoen van menselijk ingrijpen in de bodem niet meer vastgesteld worden. Gezien de ligging van het studiegebied kan dit te maken hebben met het voormalige ‘hoornwerk van Antwerpen’ (een onderdeel van de Vaubanversterking) en met de impact van WOI op de bodem (cf. hst. 4.1 en 4.3). Deze vergraven grond zou dan archeologisch gezien nog wel belang kunnen hebben. Op enige afstand ten noorden, oosten en zuiden van het studiegebied zijn zandleembodems te zien, afgewisseld met natte kleibodems. Deze laatste kunnen in verband gebracht worden met de beekvalleien in de omgeving. Het bodemtype binnen het projectgebied is niet meer te achterhalen, maar vermoedelijk zou het hier gaan om zandleembodems, gelegen aan de oostelijke rand van de alluviale vlakte van de Kasteelbeek.

Op de Quartairgeologische kaart (figuur 14) is te zien dat het projectgebied gelegen is binnen type 1. De Quartairgeologische sequentie type 1 (figuur 15) bestaat uit eolische afzettingen (zand tot silt) uit het weichseliaan (laat-pleistoceen) en mogelijk vroeg-holocene. Het gaat hier dan om zand tot zandleem in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen. Deze laag is mogelijk gecombineerd met hellingsafzettingen uit het Quartair. Deze sequentie duidt de ligging van het projectgebied ten oosten van de alluviale vlakte van de Ieperlee en Kasteelbeek aan.

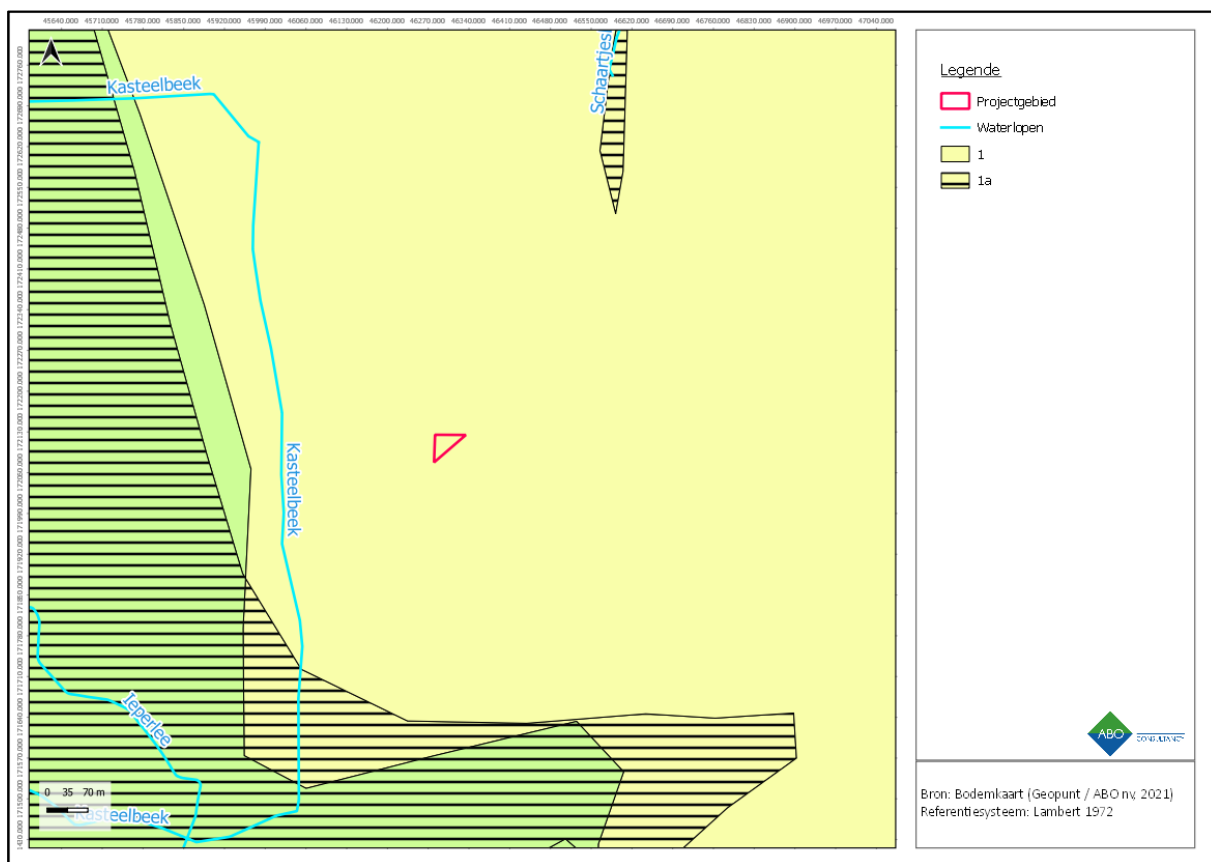
De Tertiairgeologische kaart (figuur 16) geeft weer dat het projectgebied zich op de grens tussen de formatie van Kortrijk en de formatie van Tielt bevindt. Het westelijke gedeelte is gelegen binnen de formatie van Kortrijk en verder onderverdeeld binnen het lid van Aalbeke. Het gaat hier om een donkergrijze tot blauwe klei, voorzien van glimmers, die bijzonder geschikt is voor het maken van dakpannen. Het oostelijk gedeelte van het projectgebied bevindt zich binnen de formatie van Tielt. Deze bestaat uit grijsgroen, fijn zand en heeft kleihoudende lagen.

Er is geen informatie over het studiegebied beschikbaar op de potentiële bodemerosiekaart. Gezien het terrein niet gelegen is op een helling en binnen bebouwd gebied is het potentieel op erosie klein.

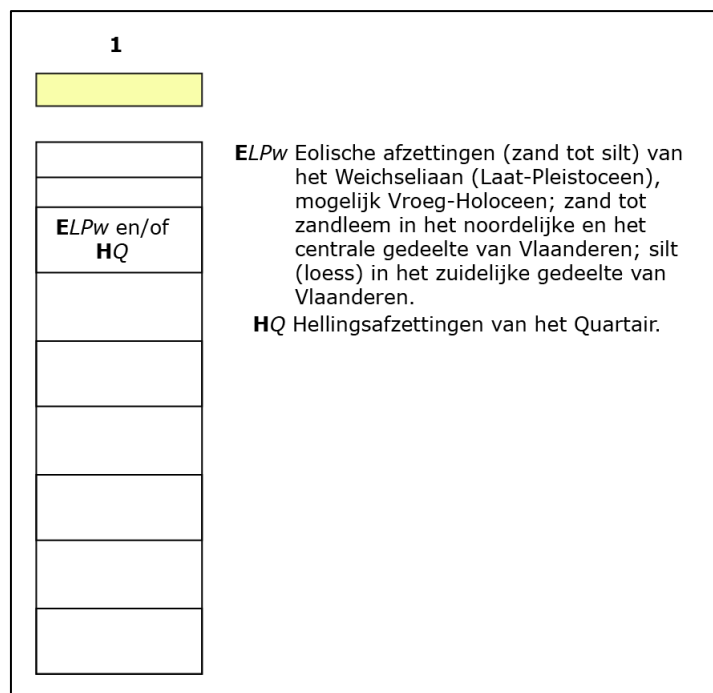
Op de bodembedekkingskaart (figuur 17) is te zien dat het projectgebied zich in een woonwijk bevindt. Ten zuiden hiervan bevindt zich een groenzone, het gaat om het natuurgebied van de ‘Verdronken weides van Ieper’. Wat verder ten zuiden is een industriegebied te zien. Ten noorden van het projectgebied zijn eveneens woonstraten te zien. Deze kaart is weinig aanvullend en bevestigt hierbij de GRB basiskaart.

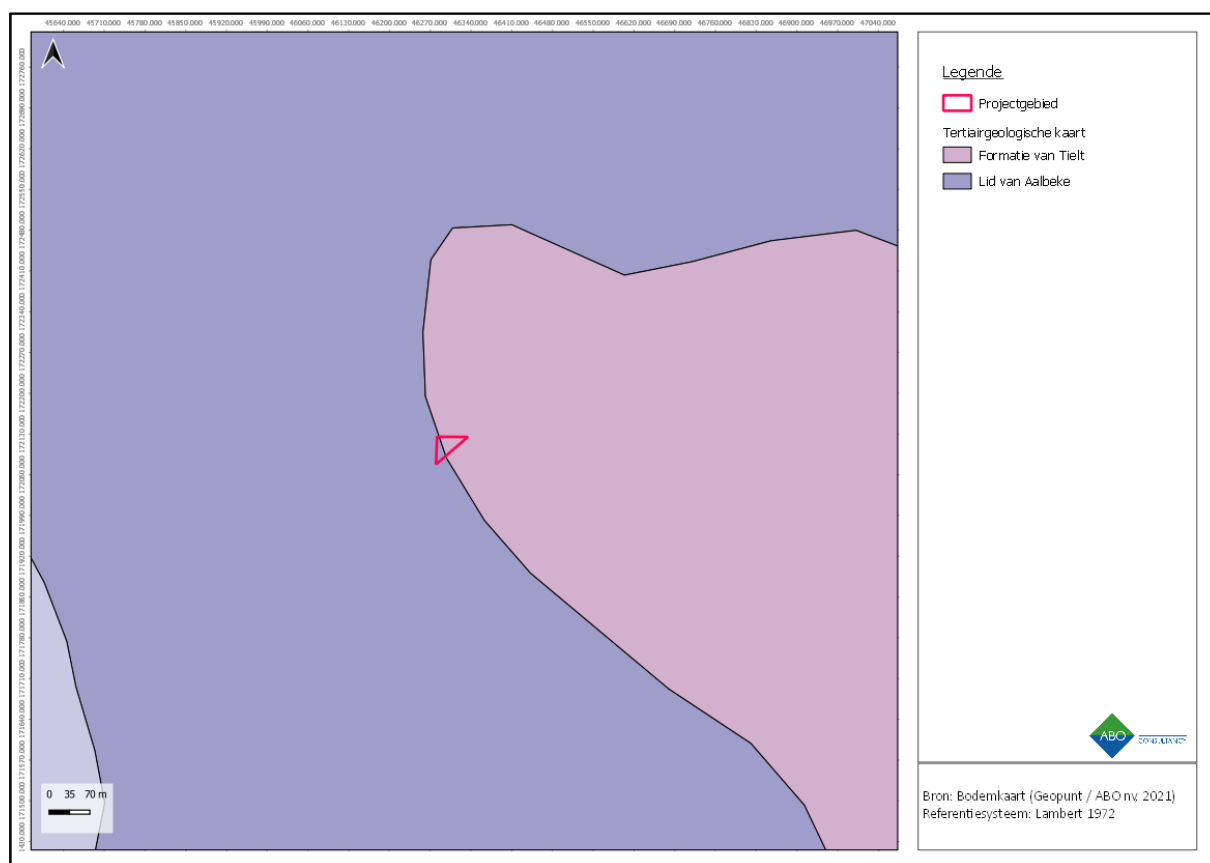
Figuur 13: Gedigitaliseerde bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)

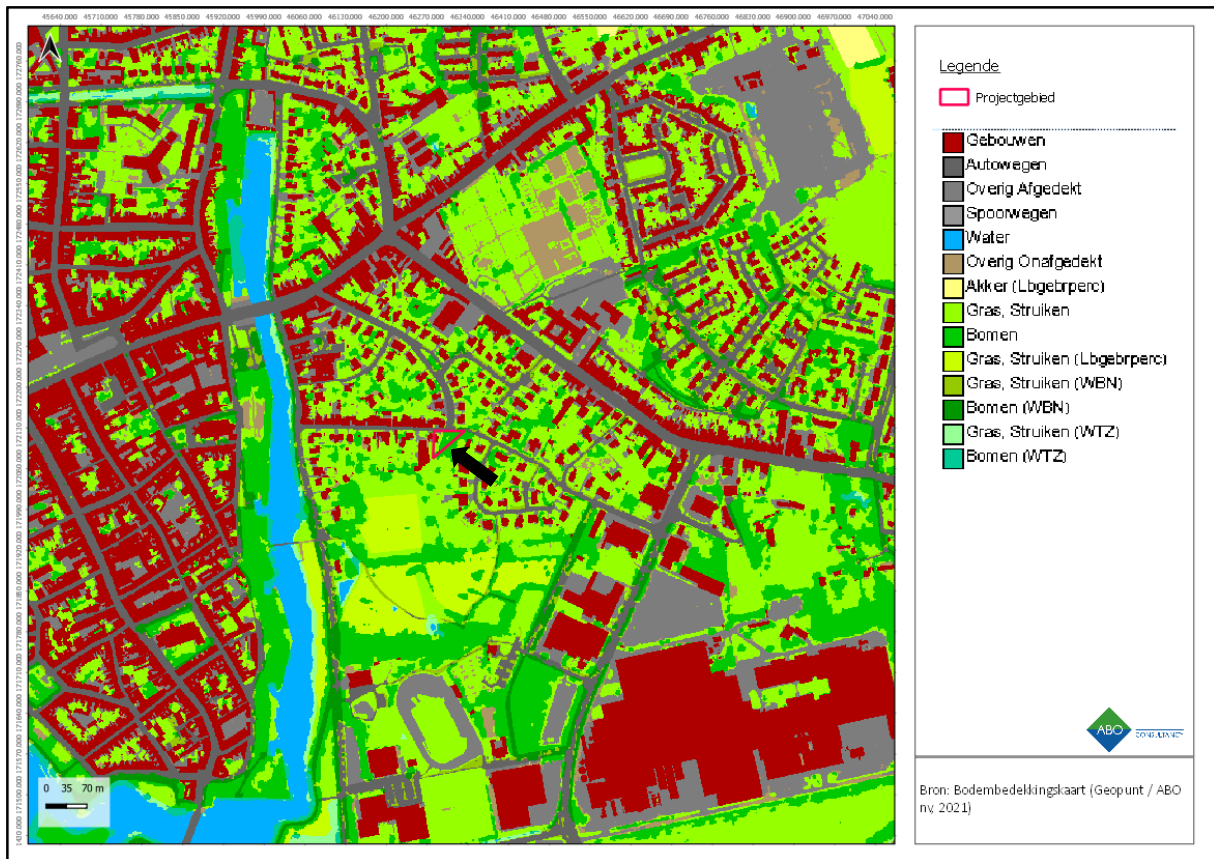
Figuur 14: Gedigitaliseerde Quartairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)

Figuur 15: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het projectgebied (Geopunt 2021)

Figuur 16: Gedigitaliseerde Tertiairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

Figuur 17: Bodembedekkingskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

4 ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

4.1 HISTORISCHE ACHTERGROND

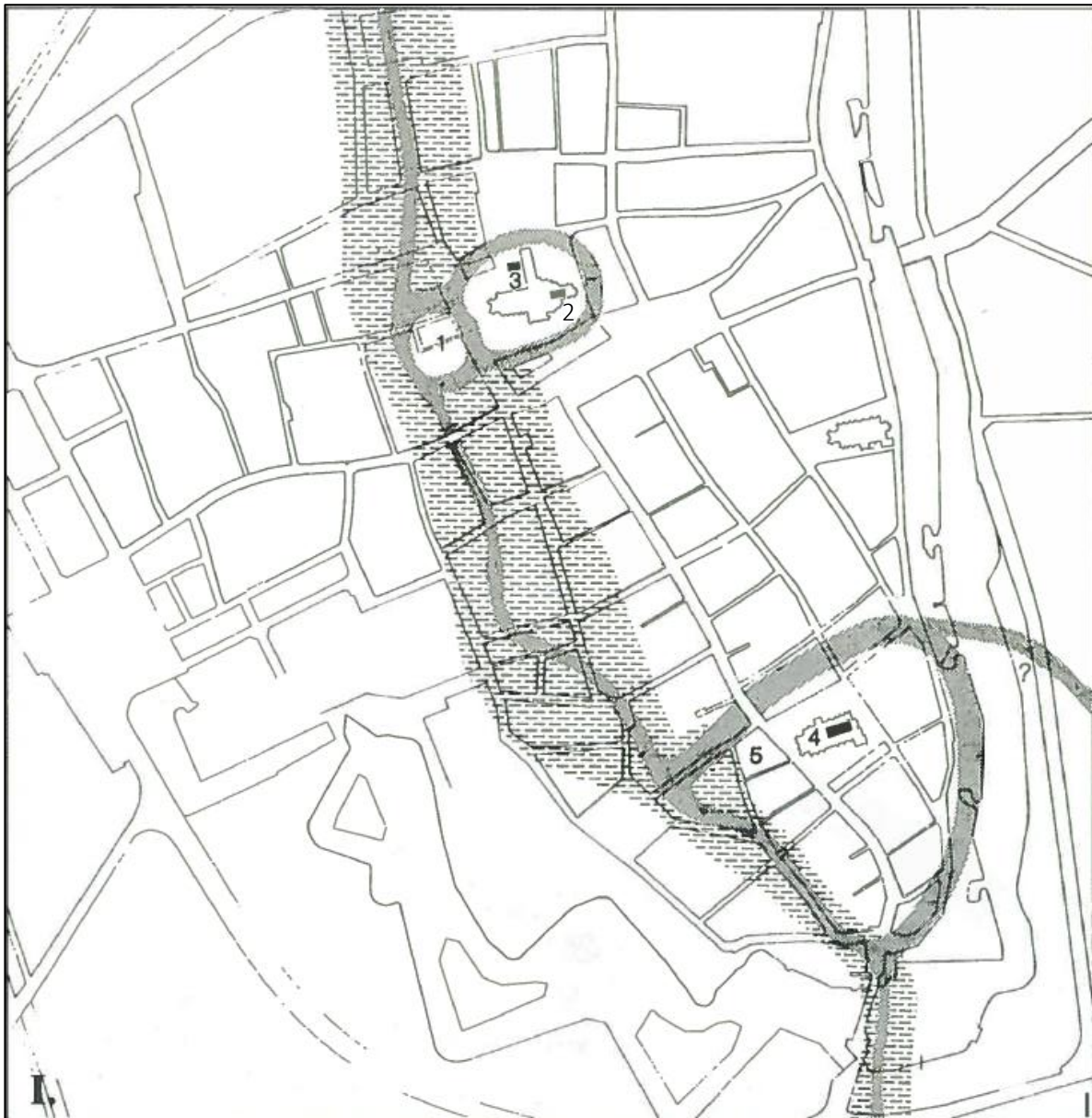
Ieper wordt voor het eerst vermeld in 1066 als 'Villa Iprensis'. Er zijn echter aanwijzingen dat Ieper zou teruggaan op een Karolingische fiscus gezien in de historische bronnen sprake is van het heffen van een 'voedermont' rente, die in deze periode zijn oorsprong heeft. De naam Ieper komt oorspronkelijk van 'Iepere', de waterloop waarlangs de stad zich ontwikkelde. Momenteel is deze rivier gekend als de Ieperlee.

De landschappelijke situatie was bepalend voor het ontstaan en de vroegste ontwikkeling van de stad. Ieper is namelijk gelegen op 2 uitlopers van de midden-West-Vlaamse heuvelrug, daar waar de vallei van de Ieperlee zich in deze heuvelrug ingesleten heeft. De rivier liep ter hoogte van het 12de-eeuwse 'Zaalhof' (zie verder in dit hoofdstuk) uit in een brede bedding. De Ieperlee zorgde voor een verbinding met de Vlaamse kustvlakte en Brugge. In de middeleeuwen werd ook de weg Brugge-Rijsel aangelegd. Deze kruiste de Ieperlee ter hoogte van de stad Ieper en zorgde zo voor een verbinding met het Leiebekken en Noord-Frankrijk. Beide verbindingen waren economisch zeer voordelig voor de lakenproductie waarvoor het middeleeuwse Ieper gekend was. De wol om het laken te produceren en de afzetgebieden voor het afgewerkte product waren op deze manier goed toegankelijk (Mus O., Trio P., Allemon J., 2010.)

Aanvankelijk waren er verschillende kernen waaruit Ieper zich verder ontwikkelde. Het grondgebied van de 'Villa Iprensis' omsloot volledig de latere kernstad. Het centrum van de villa, de 'curtis', zou zich mogelijk bevonden hebben ter hoogte van de huidige Sint-Maartenskerk. Op dezelfde plaats ontstond

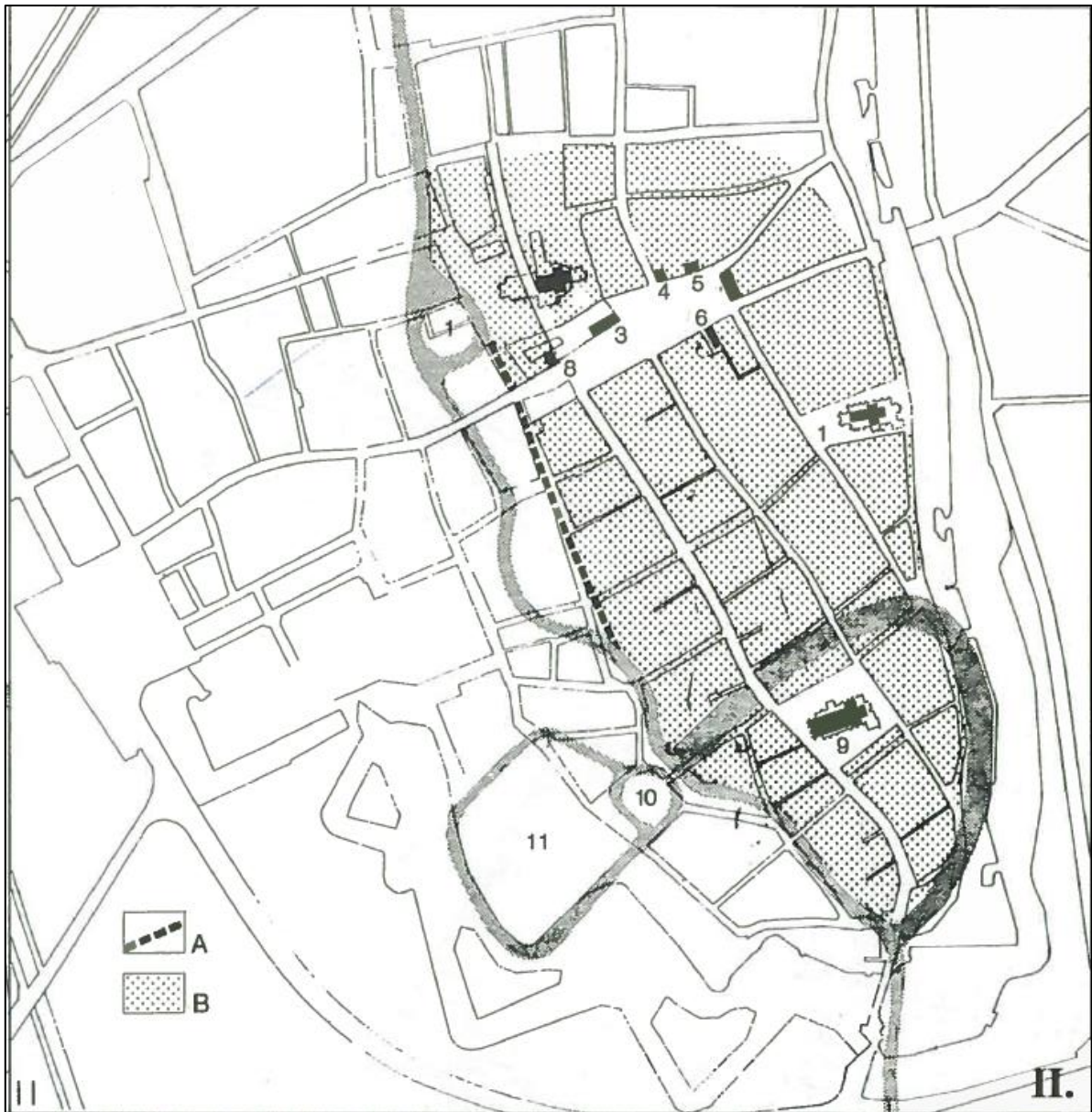
in de vroege middeleeuwen een bewoningskern. Dit was of evolueerde tot een grafelijke nederzetting waarbij een motteheuvel met neerhof werd opgericht (Mus O., Trio P., Allemon J., 2010). Aanwijzingen hiervoor kunnen gezien worden in de percelering. In 2015 werden bij rioleringswerken ook een gracht en restanten van een brug geregistreerd (Dewilde 2015). De werken werden uitgevoerd ter hoogte van de Diksmuidestraat en de Henri Cartonstraat. Op het einde van de 11de eeuw evolueerde de motte dan tot een burgerlijke nederzetting. In de 11de en 12de eeuw werd deze nederzetting omwald door de 'Sceuvelsgracht'.

Een tweede kern bevond zich rond de Sint-Pieterskerk en is waarschijnlijk eveneens ontstaan in de vroege middeleeuwen. Hier ging het om een handelsnederzetting (portus) die begin 12de eeuw voorzien was van een D-vormig omwalling aansluitend op de Ieperlee (Termote J., 1990). Figuur 18 geeft een visuele weergave van beide ontstaanskernen.

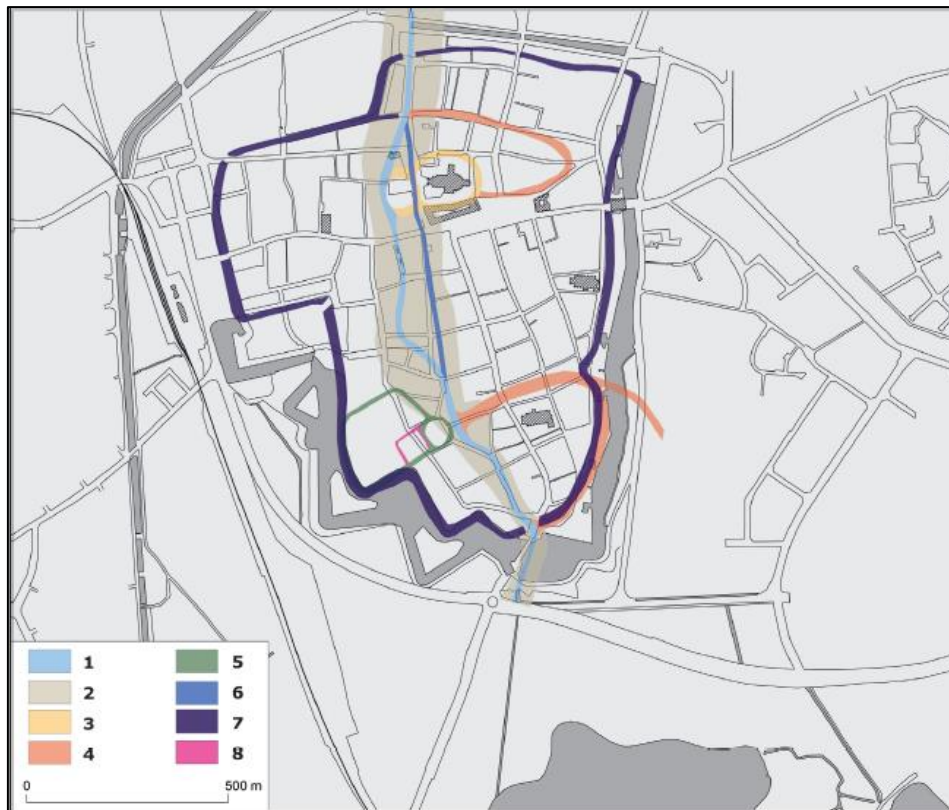
Figuur 18: oudste kernen van Ieper. Legende: 1. Motteheuvel 2. Castrale kapel Sint-Martinus 3. Grafelijke spijker voor graanopslag 4. Sint-Pieterskerk 5. Marktplaats. Het raster geeft de zone van het alluvium aan. (Termote J., 1990)

Eind 12de eeuw werd het 'Saelhof' opgericht. Op deze plaats, ten westen van de Sint-Pietersportus, liet Filips van de Elzas een residentie met kapel optrekken (Termote J., 1990). De motte nabij de latere Sint-Maartenskerk werd dus verlaten. De bouw van deze grafelijke residentie op de linkeroever van de Ieperlee is het gevolg van een politiek conflict tussen het grafelijke castrum rond de Sint-Maartenskerk en de portus rond de Sint-Pieterskerk. Vanaf het begin van de 12de eeuw was tussen deze centra een hevige strijd ontstaan, t.g.v. de opgave van de grafelijke versterking ten voordele van een nieuw handelscentrum in de omgeving van de huidige markt. Via grafelijke schenkingen verwierf het kapittel van de Sint-Maartenskerk de grafelijke gronden van het neerhof, alsook grond ten noorden en ten zuiden van het oude mottekasteel (Mus O., Trio P., Allemon J., 2010). Het neerhof werd volledig opgegeven en de grachten werden gedempt (Termote J., 1990). Door deze grafelijke initiatieven voelde het handelscentrum rond de Sint-Pieterskerk zich in zijn belangen bedreigd. Na de moord op Karel de Goede (ca. 1128) en de daaropvolgende opvolgingsstrijd kende het conflict zijn hoogtepunt. Uiteindelijk werd de strijd beslecht in het nadeel van de portus rond de Sint-Pieterskerk (Termote J., 1990). De excentrische ligging van de nieuwe grafelijke residentie is vermoedelijk niet toevallig: de versterking werd immers opgetrokken in de onmiddellijke nabijheid van de Sint-Pietersparochie. Mogelijk werd het mottekasteel opgetrokken als dwangmotte tegen de rumoerige burgerij van de Sint-Pietersportus (Berkers 2006). Figuur 26 geeft de veranderingen in de stadsontwikkeling van Ieper in de 12de eeuw visueel weer. Op deze figuur zien we ook dat de 'Ieperlee' gedeeltelijk werd rechtgetrokken tussen de Sint-Pietersportus en de Sint-Maartenskerk. Deze kanalisering is gekend als 'Schipleet'. De huidige benaming in de volksmond van de zone aan de Sint-Maartenskerk, het Vandenpeerenboomplein en het Astridpark als 'De Leet' is hiervan afkomstig. De rivier die tot de 12de eeuw gekend was als 'Iepere' wordt vanaf nu aangeduid als 'Ieperlee' (Termote J., 1990).

Figuur 19: leper in de 12de eeuw. Legende: A. Schipleet aangelegd midden 12de eeuw B. Stadsareaal tot eind 12de eeuw 1. Motteheuvel 2. Romaanse Sint-Maartenskerk 3. Lakenhalle (1173 eerst vermeld) 4. Grafelijke spijker 5. Grafelijk muntatelier 6. Gevangenis van de burggraaf 7. O.L. Vrouw hospitaal 8. Vleeshuis 9. Sint-Pieterskerk 10. Grafelijke motte (Zaalhof) 11. Neerhof grafelijke motte 12. Sint-Jacobskerk (Termote J., 1990)

Bijkomend kan ook nog vermeld worden dat de Sint-Maartenskerk in de 11de en 12de eeuw omgord werd door de zgn. 'Sceuveldgracht'.

Figuur 20: De Scaevelsgracht rondom de Sint-Maartenskern (bovenaan) Legende: 1 Ieperlee; 2 Vallei van de Ieperlee; 3 Sint-Maartens motte en neerhof; 4 Omwalling van de Sint-Martinus en Sint-Pietersparochie (11de-12de eeuw); 5 Zaalhof - motte en neerhof (vanaf 1127); 6:Schipleet; 7 Omwalling; 8 Gereduceerd neerhof van het Zaalhof (Dewilde M., 2015)

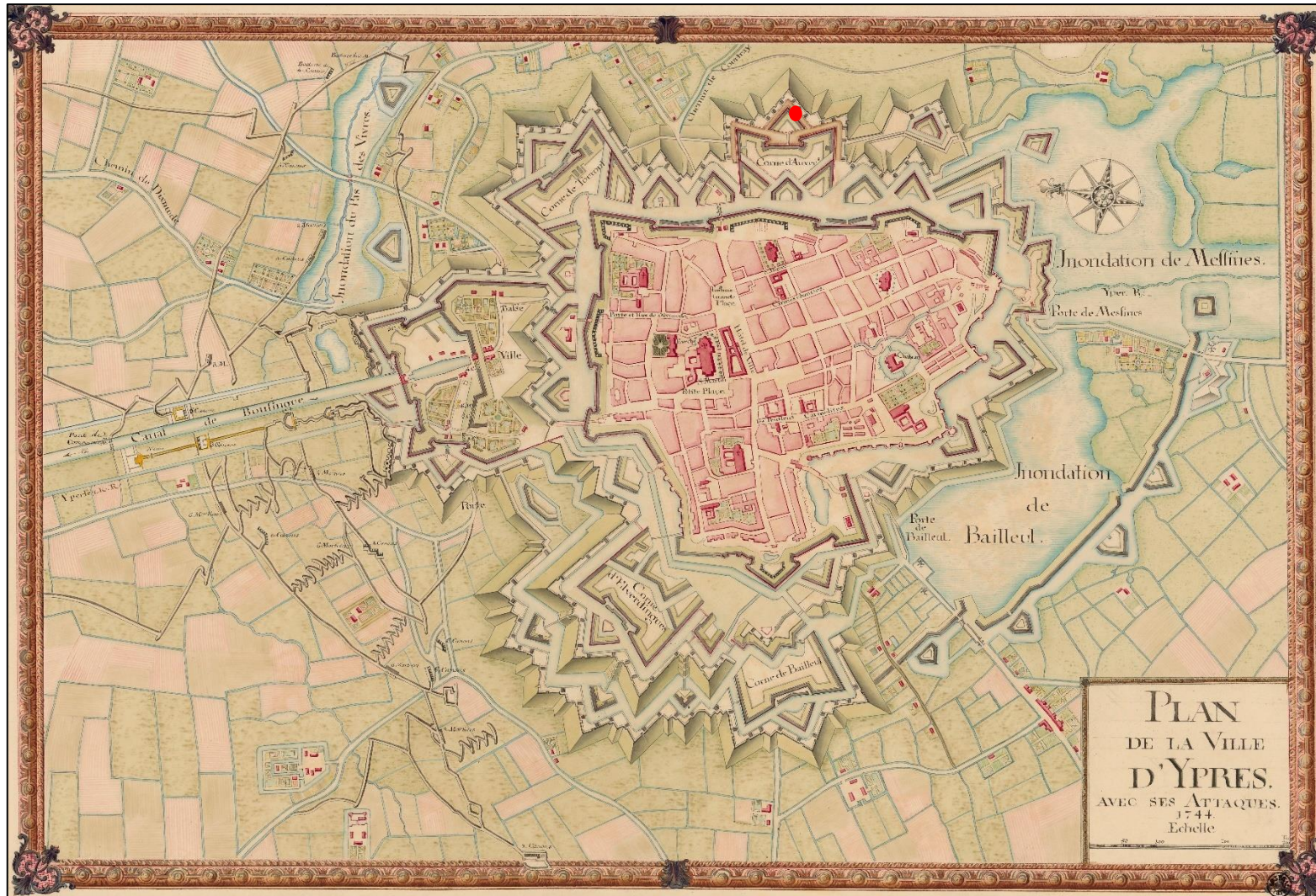
In 1240 ontstond er een hevige brand te Ieper die de helft van de stad in de as legde (Vanherpe I., 2014). Tussen 1214 en 1248 werd de eerste stadsversterking rond de stad aangelegd. De buitenwijken ten noorden van de stad werden hier niet in opgenomen. Begin 14de eeuw werden deze alsnog opgenomen binnen de 'Uterste Veste'. Gezien zowel de stadsvesten als de 'Uterste Veste' bestonden uit grachten en aarden wallen stelde dit qua verdediging niet zo veel voor. Eind 14de eeuw werd de stad dan ook door de Bourgondische hertog Filips de Stoute aangemaand de stad beter te versterken. De 'Uterste Veste' werd opgegeven en de oorspronkelijke 13de-eeuwse vesten werden nu in steen opgetrokken. Ieper had tijdens de 14de eeuw erg geleden onder de Honderdjarige Oorlog en de Opstand van Gent tegen de hertog van Bourgondië. In 1383 vond het Beleg van Ieper plaats. Het ging om een gezamenlijke belegering door de Engelsen en de Gentenaars die de stad enorme schade toebracht. In de 14de eeuw werd Ieper net zoals de rest van Vlaanderen ook getroffen door de pest. Na deze rampen was het inwoneraantal drastisch gezakt zodat de 'Uterste Veste' toch niet meer nodig was. De nieuwe Bourgondische stadsversterking bestond uit een stenen muur, torens, stadspoorten en een aarden binnenwal (Mus et al. 1992). De reeds eerder aangelegde grachten werden behouden.

In de 15de en 16de eeuw daalde de lakenproductie drastisch en zette zich een definitief economisch verval van de stad in. Het kerkelijke belang van de stad groeide wel. In de geest van de contrareformatie werd in 1559 het bisdom Ieper opgericht met de Sint-Maartenskerk als kathedraal (Sint-Maartenskathedraal) (Mus et al. 1992). Toch had de stad ook te lijden onder de Tachtigjarige Oorlog en de godsdiensttroebelen: in 1566 vond de Beeldenstorm plaats en in 1578 werd de stad ingenomen door de Geuzen en dus protestants gemaakt (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017f). Dit duurde tot de

Spanjaarden de stad in 1583 opnieuw veroverden. Deze legden meer moderne versterkingen aan met ravelijnen en een vijfhoekige citadel. Deze vijfhoekige citadel werd aangelegd ter hoogte van het latere 'Hoorntoer van Antwerpen' (zie verderop) en bevindt zich ter hoogte van het projectgebied.

Begin 17de eeuw, met de regering van aartshertogen Albrecht en Isabella, brak een periode van rust aan. Er was opnieuw groei waar te nemen en de economie zwengelde weer wat aan. Veel kloosters kwamen zich voor de veiligheid binnen de muren vestigen wat ook zorgde voor de oprichting van kloosterscholen en het opzetten van systemen voor armenzorg. Rond deze tijd kwam het Jansenisme op. Een stroming binnen de katholieke kerk die genoemd werd naar een bisschop van Leper: Cornelius Jansenius. Deze stroming werd door de paus als ketters veroordeeld, hoewel er na zijn dood in 1640 te Leper nog diverse kanunniken deze leer steunden (Mus et al. 1992). Zijn graf bevindt zich in de Sint-Maartenskerk.

In 1678 werd Leper tijdens de Hollandse Oorlog ingenomen door Frankrijk. Louis XIV besloot om de ingenomen stad te voorzien van een Vaubanversterking. De hoofdomwalling werd versterkt met bastions en de grachten werden verbreed en verdiept. In de grachten werden bijkomende verdedigingselementen zoals *demi-lunes* en *contre-gardes* aangelegd. Verder werden ook nog 4 voorversterkingen gebouwd. Het gaat hier om hoornwerken, deze bestonden uit 2 halve bastions verbonden door een *courtine*. Het 'Hoorntoer van Antwerpen', aangelegd ter hoogte van de voormalige Spaanse citadel bevindt zich gedeeltelijk binnen het projectgebied. Aan de zijkant van deze constructie werden ook nog 2 muren (vleugels) voorzien om verbinding te maken met het hoofdwerk. Figuur 21 geeft een visuele weergave van de Vaubanversterking rond Leper in de 18de eeuw (Stedelijk Museum Leper).

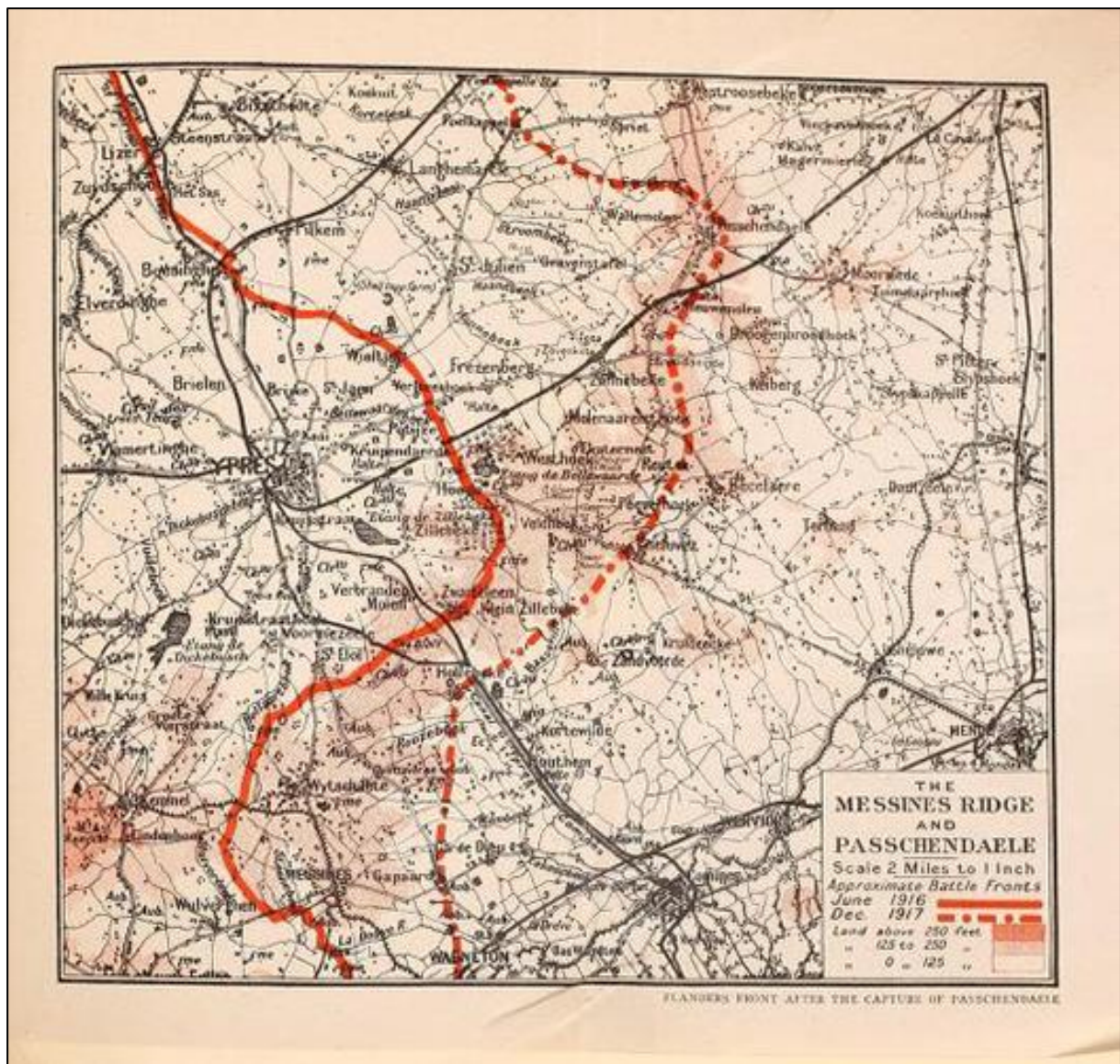

Figuur 21: Anoniem grondplan van de Vaubanversterking rond Ieper uit de 18de eeuw, met indicatie van het studiegebied in het rood. (Stedelijk Museum Ieper)

Na de Franse bezetting kwam vanaf 1713 de Oostenrijkse bezetting. Eind 18de eeuw liet keizer Jozef II de Vaubanversterking gedeeltelijk ontmantelen. Tussen 1794 en 1814 werd Ieper opnieuw bezet door de Fransen. Dit had gevolgen voor de diverse kloostergemeenschappen. In 1801 werd het bisdom te Ieper afgeschaft en vervangen door een dekenij (Mus et al. 1992).

Tijdens het Hollands bewind (1815-1830) werden de versterkingen opnieuw opgeknapt. Het Hoornwerk van Antwerpen werd deels opnieuw aangelegd. Na de onafhankelijkheid van België en de beslissing om de verdediging te organiseren via de fortengordels rond Antwerpen worden de versterkingen in Ieper deels afgebroken. Het Hoornwerk van Antwerpen werd in 1853 afgebroken en verkocht als privé-grond. De wallen werden grotendeels afgebroken, idem voor de kazematten. De kasteelgracht werd gedeeltelijk verhard en eind 19de eeuw was het noordelijk deel van het Hoornwerk al verkaveld. De eigenaar van de grond, gebruikte het land als landgebied en liet de ondergrondse kazematten zitten. Ook een stuk van de “contre escapre” vestingmuur en het reliëf werden behouden. Op de grond werd een boerderij en de de “Maison de bienfaisance” gebouwen. Dit laatste was een instelling voor delinquente jongens (Forumeerstewereldoorlog.be). Het noordelijke gedeelte van het Hoornwerk is verkaveld en bebouwd met o.a. woningen. Ook het projectgebied behoort hiertoe. Het zuidelijke gedeelte is behouden als natuurgebied.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werden Ieper en de omliggende gemeenten zwaar geteisterd en volledig van de kaart geveegd, hoewel het front niet aan de stad zelf lag. Ten oosten van Ieper vormde het noord-zuidfront een om de stad lopende bocht genaamd ‘Ypres Salient’. Dit gebied vormde een van de kernpunten van de stellingenoorlog. Het is een ‘saillant’, een gebied dat vooruitstak in het door de Duitsers bezette gebied. Het bevond zich ten oosten van de stadskern van Ieper, het projectgebied is gelegen binnen deze saillant. Tussen 1914 en 1917 veranderde de frontlijn nauwelijks. Vanaf 1917 wonnen de geallieerde troepen terrein (Commonwealth War Graves Commission 2018). Figuur 22 geeft een visuele weergave van de ‘Ypres Salient’.

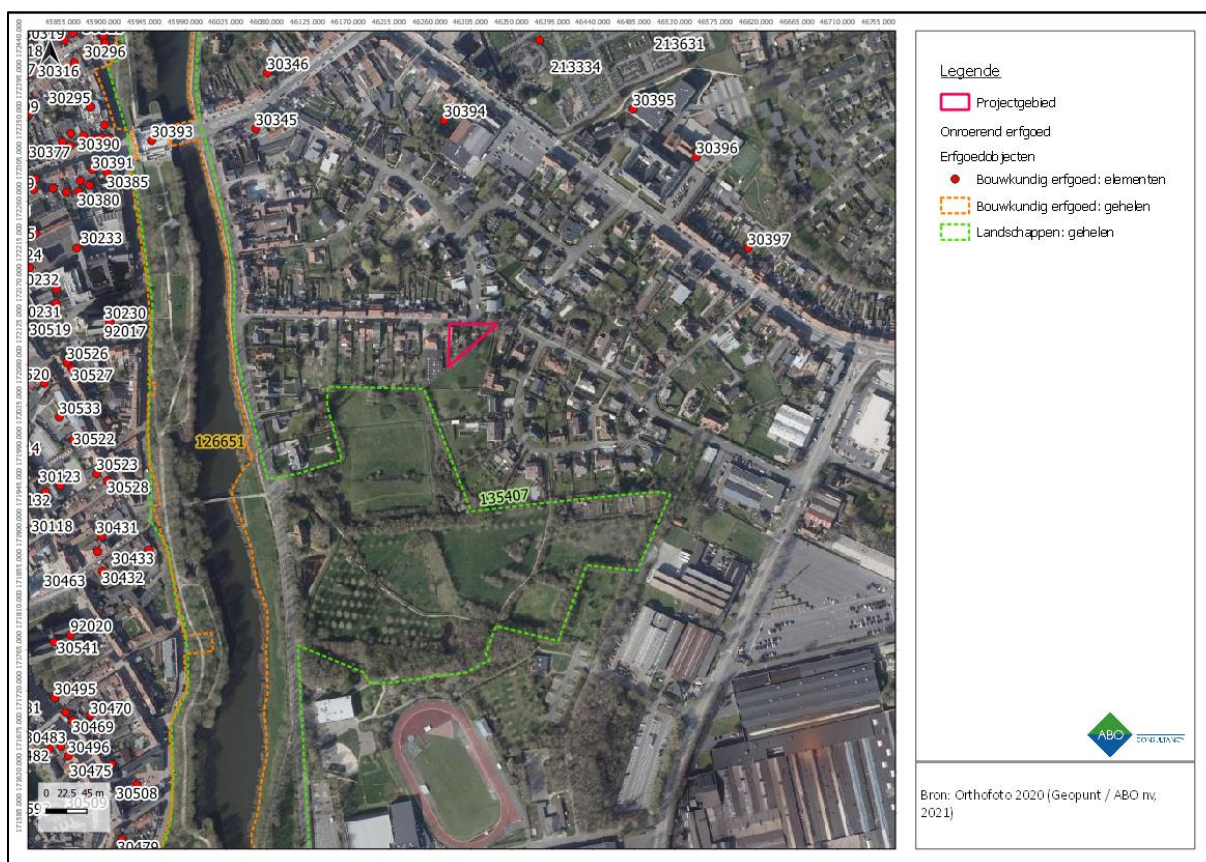
Figuur 22: De Ypres Salient. Legende: rode lijn. Front tot juni 1916; rode stippellijn. Front in december 1917. (British Library 2018)

Na de Eerste Wereldoorlog werd Ieper heropgebouwd, maar dit ging gepaard met de nodige discussies. Sommigen wilden de kernstad als ruïne en herinnering aan de oorlog behouden, anderen zagen de stad liever heropgebouwd in de oorspronkelijke stijl. Uiteindelijk werd de stad in grote lijnen terug opgebouwd naar de vooroorlogse toestand. Tijdens de Tweede Wereldoorlog bleef de schade in Ieper vrij beperkt (Agentschap Onroerend Erfgoed 2021).

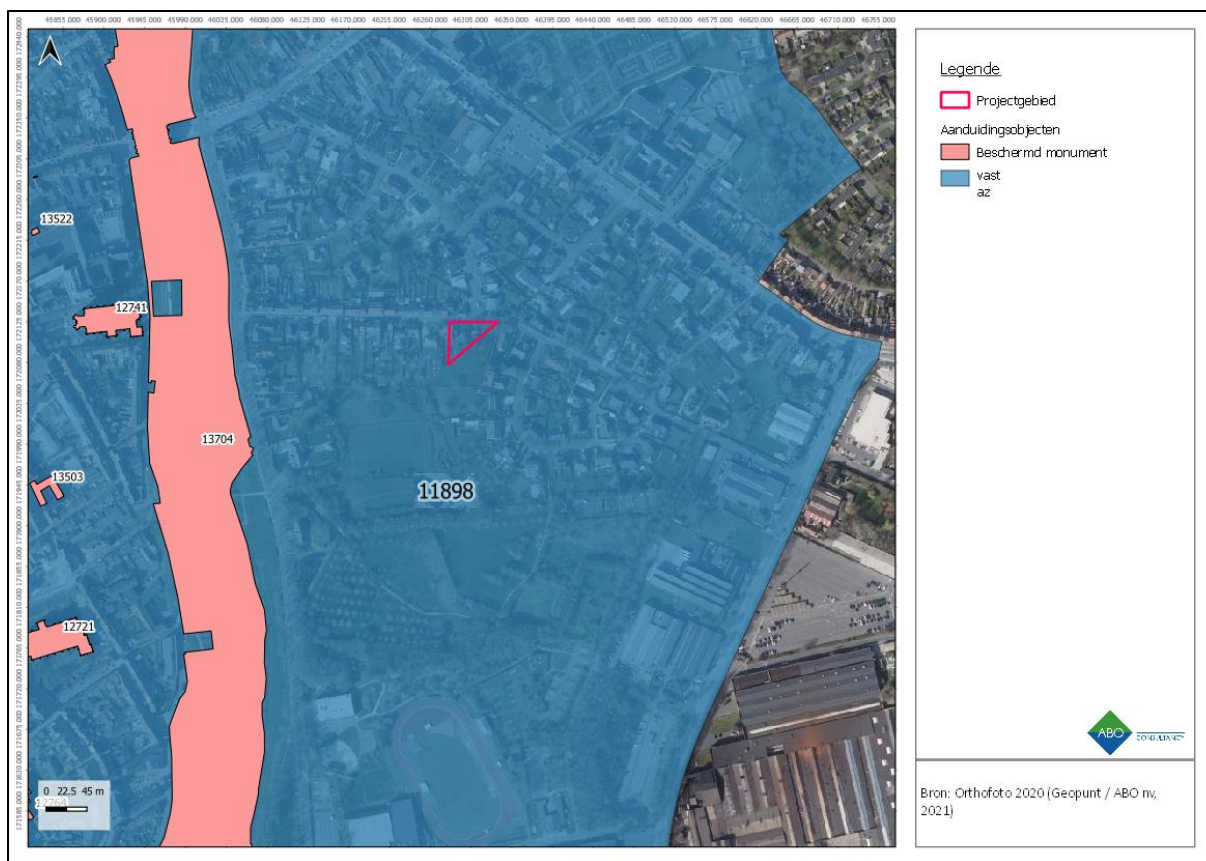
4.2 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

4.2.1 BESCHERMDE EN VASTGESTELDE ERFGOEDWAARDEN

Uit de inventaris onroerend erfgoed (figuur 23) blijkt dat er zich geen bouwkundige of landschappelijke elementen in de nabijheid van het projectgebied bevinden. Op ca. 40m ten zuiden van het projectgebied bevindt zich wel een landschappelijk geheel met ID 135407. Het gaat hier om de 'leperse vestingen en omgeving, bossen ten zuiden en heuvelrug Wijtschate-Mesen'. Ter hoogte van het projectgebied gaat het om de 'verdrongen weiden'. ID 126651 betreft een bouwkundig geheel dat de Bourgondische vestingsmuur uit de 14-15de eeuw aanduidt. Vanaf de 17de eeuw werd deze omwalling gedeeltelijk gesloopt en vervangen door een gebastioneerde muur op dezelfde locatie. Dezelfde structuur is te zien als beschermd monument op figuur 25 met ID 13407. Op figuur 24 is ook te zien dat het studiegebied zich binnen de vastgestelde archeologische zone (ID 11898) van leper bevindt.

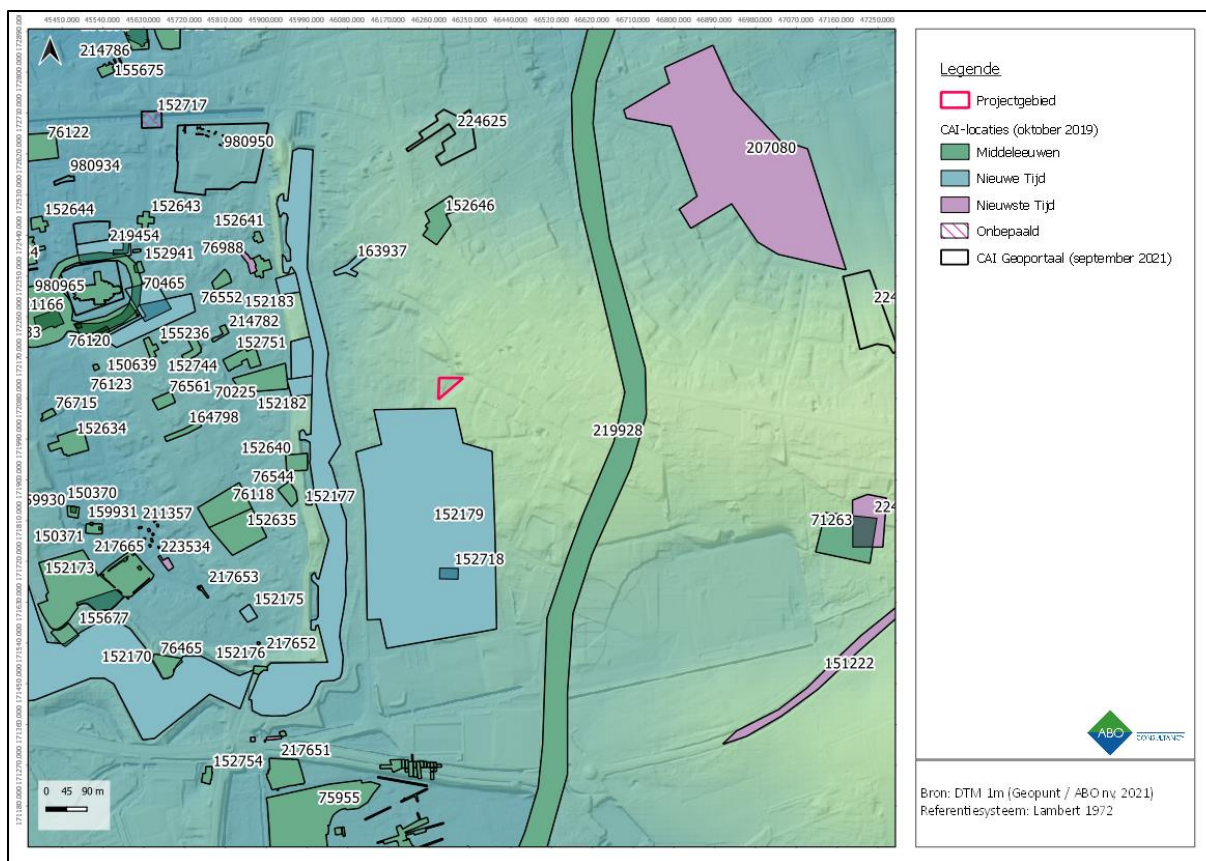
Figuur 23: Visuele weergave van de bouwkundige en landschappelijke gebieden rondom het projectgebied. (IOE 2021)

Figuur 24: Visuele weergave van de aanduidingsobjecten rondom het projectgebied. (IOE 2021)

4.2.2 ARCHEOLOGISCHE DATA

De meldingen in de CAI die relevant zijn voor het projectgebied werden hieronder opgelijst en kort besproken. Het projectgebied bevindt zich buiten de stadsomwalling van Ieper, aangeduid door de Kasteelgracht (ID 152177) maar wel binnen de 'Uterste Veste' (ID 21928). Het gaat hier om een kortstondige uitbreiding van de stadswal in de 14de eeuw om ook de buitenwijken op te nemen binnen het stadsversterkingssysteem. Uit de overige meldingen blijkt vooral het potentieel op het aantreffen van sporen uit de late middeleeuwen, nieuwe tijd en WOI in de onmiddellijke nabijheid van het onderzoeksgebied. Tijdens de late middeleeuwen bevond zich hier een buitenwijk van de stad Ieper, waardoor er sporen van bewoning en ambachten te verwachten zijn. Tijdens de nieuwe tijd werd er in de 16de eeuw een citadel opgericht op korte afstand (20m) ten zuiden van het projectgebied. In de 17de eeuw werden dan de Vaubanversterkingen opgericht en werd op dezelfde locatie het 'Hoornwerk van Antwerpen' opgericht. Dit bestaat uit 5 bastions omringd door droge vestinggrachten. Mogelijk zijn er hier op sporen van te verwachten binnen het projectgebied. Uit WOI zijn er eveneens met vrij grote stelligheid sporen het verwachten binnen het projectgebied. Ten noorden en noordoosten van het studiegebied (ID 224625 en ID 207080) zijn er twee meldingen gekend met loopgraven en bomkraters uit WOI. Het projectgebied bevindt zich binnen de 'Ypres Salient', een zwaar bevochten vooruitgeschoven zone van de geallieerde troepen aan het westfront.

Figuur 25: Visuele weergave van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI 2021).

CAI	Omschrijving	Datering	Afstand tot studiegebied
152179	Erfgoedonderzoek: Spaanse citadel (16 ^{de} eeuw). In de 17 ^{de} eeuw het 'Hoornwerk van Antwerpen' een onderdeel van de Vaubanversterking, In de 19 ^{de} eeuw aangepast en voorzien van kazematten door de Nederlandse troepen.	Nieuwe tijd, nieuwste tijd	20m
152718	Toevalsvondst: gedeelte van de hoofdwal van een halve maan in de Vaubanversterking. Bakstenen muur met steunberen van 2,25m breed deels blootgelegd.	Nieuwe tijd, nieuwste tijd	370m
152177	Erfgoedonderzoek: Kasteelgracht. Onderdeel van Bourgondische versterking (15 ^{de} eeuw) en Vaubanversterking (17 ^{de} eeuw)	Nieuwe tijd	250m
219928	Erfgoedonderzoek: 'Uterste Veste'. Tweede stadsomwalling uit 14 ^{de} eeuw die in dezelfde eeuw weer werd opgegeven. Gracht met aarden wal en vermoedelijk houten palissade. Op enkele plaatsen waargenomen bij archeologisch onderzoek, o.a. bij de 'Verdronken Weiden'.	Late middeleeuwen	350m
163937	Archeologische opgraving: muurresten Vaubanversterking (17 ^{de} eeuw) en paardenskeletten en bomkraters (WOI)	Nieuwe tijd, nieuwste tijd	290m
152646	Erfgoedonderzoek: begijnhof Sint-Thomas	Late middeleeuwen	295m

CAI	Omschrijving	Datering	Afstand tot studiegebied
224625	Archeologisch vooronderzoek: loopgaaf, bomkrater en greppel uit WOI	WOI	470m
207080	Archeologisch vooronderzoek: Romeins aardewerk een zand- of leemwinningskuilen. Veldoven voor bakstenen uit de nieuwe tijd. Loopgraven, bomkraters, afvalkuilen, graf met 5 soldaten uit WOI.	Romeinse tijd, nieuwe tijd, WOI	600m
217651	Archeologische opgraving: houten beschoeiing gracht uit late middeleeuwen, ophogingslagen en dempingspakketten in de vestinggracht uit de nieuwe tijd.	Late middeleeuwen, nieuwe tijd	820m

Tabel 1: Overzicht van de CAI-locaties in de omgeving van het projectgebied (Centrale Archeologische Inventaris 2021)

In de directe omgeving van het projectgebied werden er sinds de wetswijziging van 2016 reeds 6 archeologienota's (AN), 3 nota's (N) gepubliceerd. Waar verder vooronderzoek reeds werd uitgevoerd zijn slechts weinig resten uit de periode voor de aanleg van de Vaubanversterking geregistreerd. De Vaubanversterking zelf betekende immers een serieuze impact op het bodemarchief waardoor oudere sporen vaak verdwenen zijn. Daarnaast werden ook telkens sporen uit WOI aangetroffen, gezien de ligging van zowel het projectgebied als de omringende (archeologie)nota's binnen de leperboog is hier fel gevochten geweest. Er is een hoog potentieel voor zowel resten van de Vaubanversterking (17de eeuw) als resten uit WOI. Enkel wanneer de impact van de werken beperkt blijft of er slechts sprake is van lokale verstoring met een beperkt kijkvenster worden er geen verdere maatregelen geadviseerd.

Naar aanleiding van de verbouwing van een sporthal wordt een archeologienota met ID 3052 opgesteld. Op basis van het bureauonderzoek en landschappelijke boringen is er potentieel tot kennisvermeerdering, met name voor de late middeleeuwen (De Gryse et al. 2017). Het vooronderzoek door middel van proefsleuven werd reeds uitgevoerd met ID 6297. In de proefsleuven werden sporen van de bakstenen funderingsmuur van een lunette van de Vaubanversterking geregistreerd op ca. 2,30m-mv. Slechts 1 kuil kon in verband gebracht worden met de laatmiddeleeuwse Sint-Michielsparochie. De aanleg van de Vaubanversterking heeft de oudere sporen grotendeels vernield. Door de diepte zullen de werken de aangetroffen delen van de Vaubanversterking niet verstoren. Er zijn dan ook geen verdere maatregelen vereist (Pype et al. 2018).

De archeologienota met ID 7907 werd geschreven naar aanleiding van de uitbreiding van een parkeerzone. De bureaustudie geeft een hoog potentieel aan voor sporen uit WOI en de nieuwste tijd. Het proefsleuvenonderzoek werd reeds uitgevoerd met ID 19633. Als veiligheidsmaatregel werd vooraf een geofysisch onderzoek uitgevoerd om munitie op te sporen. Er werden resten van een barak en enkele ontstekers/transportvijen uit WOI aangetroffen. Ook werden enkele laatmiddeleeuwse greppels en een kuil aangetroffen. Er zijn geen verdere maatregelen vereist (Acke et al. 2021).

Een archeologienota met ID 19460 werd opgesteld naar aanleiding van graafwerken voor tuinaanleg. Er worden sporen verwacht uit de late middeleeuwen, nieuwe tijd en WOI. Om de verwachte complexe stratigrafie in kaart te brengen wordt een vooronderzoek door middel van proefputten geadviseerd (Herremans 2021)

De archeologienota met ID 3555 werd opgesteld naar aanleiding van een nieuwbouw. De impact van de werken is echter beperkt met uitzondering van enkele zones van lokale verstoring die te klein zijn om

verdere kenniswinst op te leveren. Er worden dan ook geen verdere maatregelen voorgeschreven (Demoen 2017)

Wegens de uitbreiding van een bestaande woning werd een archeologienota met ID 12109 opgesteld. Gezien de beperkte oppervlakte van de feitelijke ingrepen in de bodem is er geen potentieel op kenniswinst en worden er geen verdere maatregelen vereist (Bot 2019).

Naar aanleiding van de bouw van een appartementencomplex werd een archeologienota met ID 6260 opgesteld. Het archeologisch potentieel van de site is matig. Hoewel gelegen in de omgeving van de vestinggracht is de kans groot dat er slechts dempingspakketten worden aangetroffen. Er werd dan ook besloten om geen verdere maatregelen toe te passen (De Gryse et al. 2017b).

Figuur 26: Archeologienota's en nota's in de omgeving van het projectgebied (Geopunt 2021)

ID	Naam	Type	Bedrijf	Conclusie
3052	Ieper-Picanolleen	AN / N	R. Willaert ABO nv	Geen verdere maatregelen na proefsleuvenonderzoek
7907	Ieper-Stevelyncklaan	AN/ N	Acke en Bracke	Geen verdere maatregelen na proefsleuvenonderzoek
19460	Ieper-Vaubanstraat	AN	Goed in Erfgoed	Proefputtenonderzoek
3555	Ieper-Vaubanstraat 14	AN	BAAC	Geen maatregelen
12109	Ieper-Gildenstraat 8	AN	R. Willaert	Geen maatregelen

6260	leper-Bloemenstraat 20-21	AN	R. Willaert	Geen maatregelen
----------------------	---------------------------	----	-------------	------------------

4.3 CARTOGRAFISCHE EN ICONOGRAFISCHE BRONNEN

Een belangrijke bron van informatie is historisch kaartmateriaal. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn. Pas vanaf de 19de eeuw verschijnen de eerste gedetailleerde kaarten. Eventueel eerder aanwezige middeleeuwse structuren zijn mogelijk reeds verdwenen en dus niet meer opgenomen zijn in recentere bronnen.

Figuur 26 geeft de kaart van Braun en Hogenberg weer uit 1590. De Spaanse citadel is nog niet aangelegd, enkel de Bourgondische stadsversterking en omringende gracht is te zien. Het projectgebied bevindt zich net buiten de stadsomwalling. Op de Sanderuskaart (figuur 27) uit 1640 is ongeveer hetzelfde beeld te zien, alleen is nu in de stadsgracht aan de oostzijde (later gekend als Kasteelgracht) een voorversterking met kanonnen te zien. Het studiegebied bevindt zich iets ten zuiden hiervan. De Spaanse citadel wordt gebouwd in 1669.

Op figuur 28 zien we de situatie in 1670 (naar een kopie uit de 19de eeuw). We zien hier de Spaanse citadel weergegeven nabij de Sint-Jacobskerk die zich binnen de stadswal bevindt. Het studiegebied bevond zich binnen deze citadel en wordt op de kaart aangeduid met een rode cirkel.

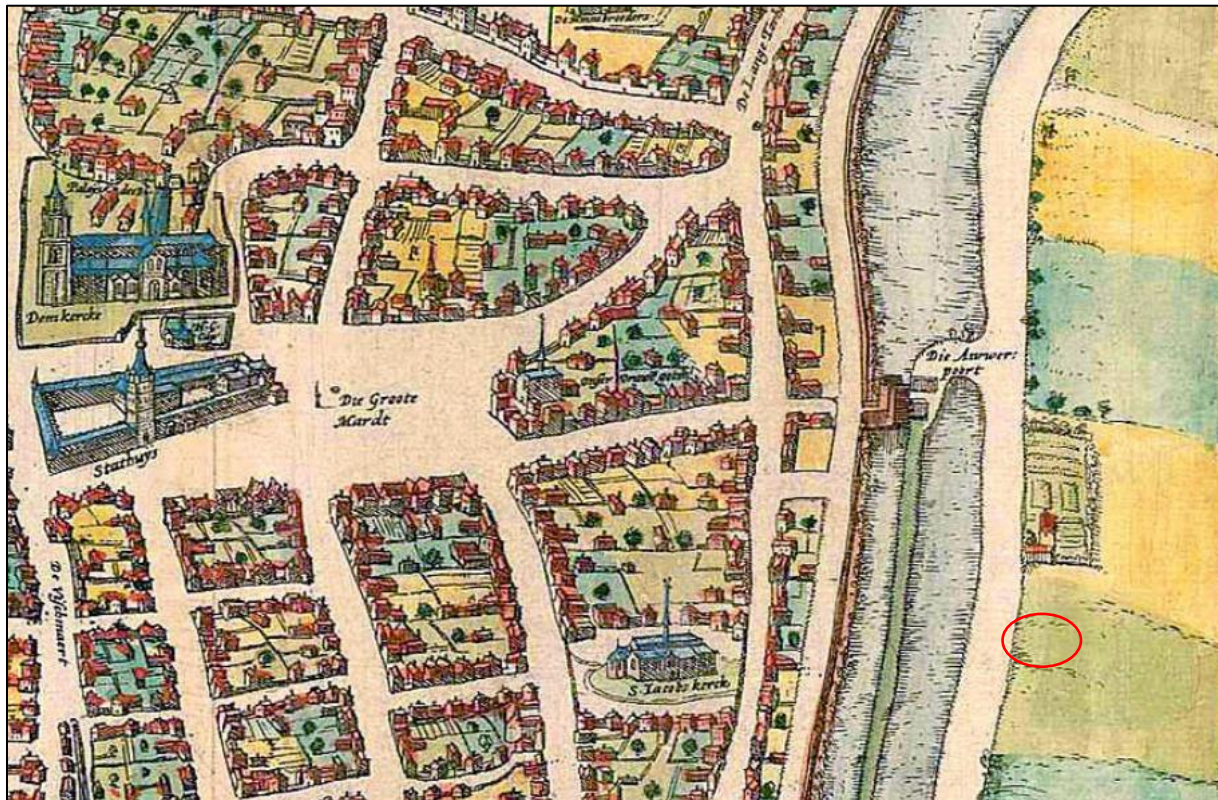
In 1678 werd leper ingenomen door de Franse troepen. Er wordt een Vaubanversterking aangelegd rond leper en op de locatie van de Spaanse citadel komt nu het ‘Hoornwerk van Antwerpen’. Het studiegebied bevindt zich binnen dit hoornwerk zoals te zien is op de Massekaart uit 1744 (figuur 32) en het ‘plan de la ville d’Ypres’ uit 1744 (figuur 33). Op de Ferrariskaart uit 1771-1778 (figuur 35) is hetzelfde beeld te zien. Het studiegebied bevindt zich op beide kaarten nabij de vooruitstekende lunette die zich binnen het hoornwerk bevond. Deze bestaat uit een wal en een (droge) gracht. Op het ‘plan des galeries de contremine’ uit ca. 1746 (figuur 33 en 34) is te zien waar er zich onderaardse gangen onder dit hoornwerk bevonden. Het gaat mogelijk om gangen die gegraven werden om het hoornwerk te ondermijnen en van binnenuit op te blazen. Het kan echter ook gaan om kazematten waarvan de toegang later werd opgeblazen omdat deze hun nut verloren hadden. De Franse troepen (die het hoornwerk in handen hadden) bliezen de toegangen tot deze gangen op in juni 1746. Mogelijk bevindt een dergelijke gang zich binnen het studiegebied. Op het plan valt het volgende te lezen (vrij vertaald uit het Frans):

“Plan van de galerijen van de ondermijningen (contramines) gesitueerd te leper op de drie uitsteeksels van de werken aan het hoornwerk van Antwerpen, afgebroken door de genietroepen van Lepinoy.

Dit gebeurde door explosieven ingeboord in de rechtervoetstukken van het metselwerk, begonnen met inboren op 15 juni 1746. Het hele deel A onder de overdekte weg en het glacis van de rechterhoek werd met een lading voorzien en is ontploft op 19 juni. Het gehele deel B onder de overdekte weg en het glacis van de demi lune is met een lading voorzien en gesprongen op 20 juni. Het hele deel C onder de overdekte weg en het glacis op de overdekte weg is met een lading voorzien en ontploft op 21 juni. Op alle drie delen waren 303 ontstekers met elk 2 explosieven wat zorgde voor in totaal 606 explosieven.”

Op de Vandermaelenkaart (figuur 36) die werd opgesteld tussen 1846 en 1854 is het hoornwerk nog te zien. In 1853 werd begonnen met de afbraak van het hoornwerk en de verkoop van de vrijgekomen grond. Op de Poppkaart (figuur 37) is de uitlijning van het hoornwerk nog te zien. Deze kaart werd

opgesteld tussen 1842 en 1879. Het is echter moeilijk te zeggen of het hoornwerk nog bestond tijdens de tekenfase van deze kaart gezien enkel de percelen worden weergegeven. Ter hoogte van het studiegebied werd verkaveld en werden uiteindelijk woningen gebouwd zoals heden ten dage nog steeds het geval is. Het zuidelijke gedeelte werd in de jaren '90 ingericht als natuurgebied. Op de stafkaart van België uit 1873 (figuur 38) is het hoornwerk duidelijk afgebroken. De hoogtelijnen geven wel het wallichaam nog weer en het is ook te zien in de perceelsindeling.

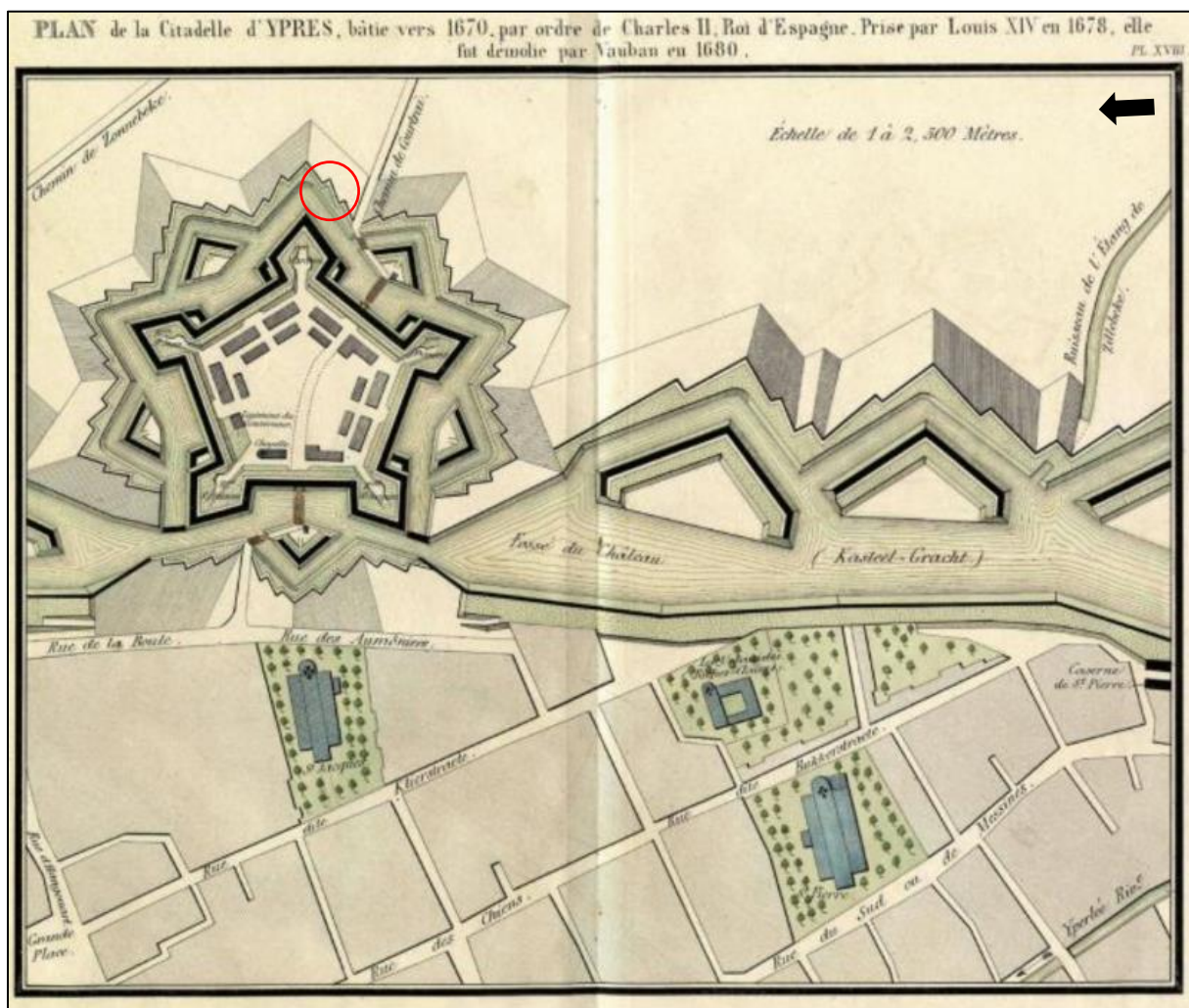
Figuur 27: Aanduiding van het projectgebied op de kaart van Braun en Hogenberg (ca. 1590) (Stadsarchief Ieper, 2021)

Figuur 28: Aanduiding van het projectgebied op de Sanderuskaart (ca. 1640) (Flandrica.be, 2021)

Figuur 29: Plan van Ieper met aanduiding van de Spaanse citadel uit de 17de eeuw (Bibliothèque Nationale de France 2021)

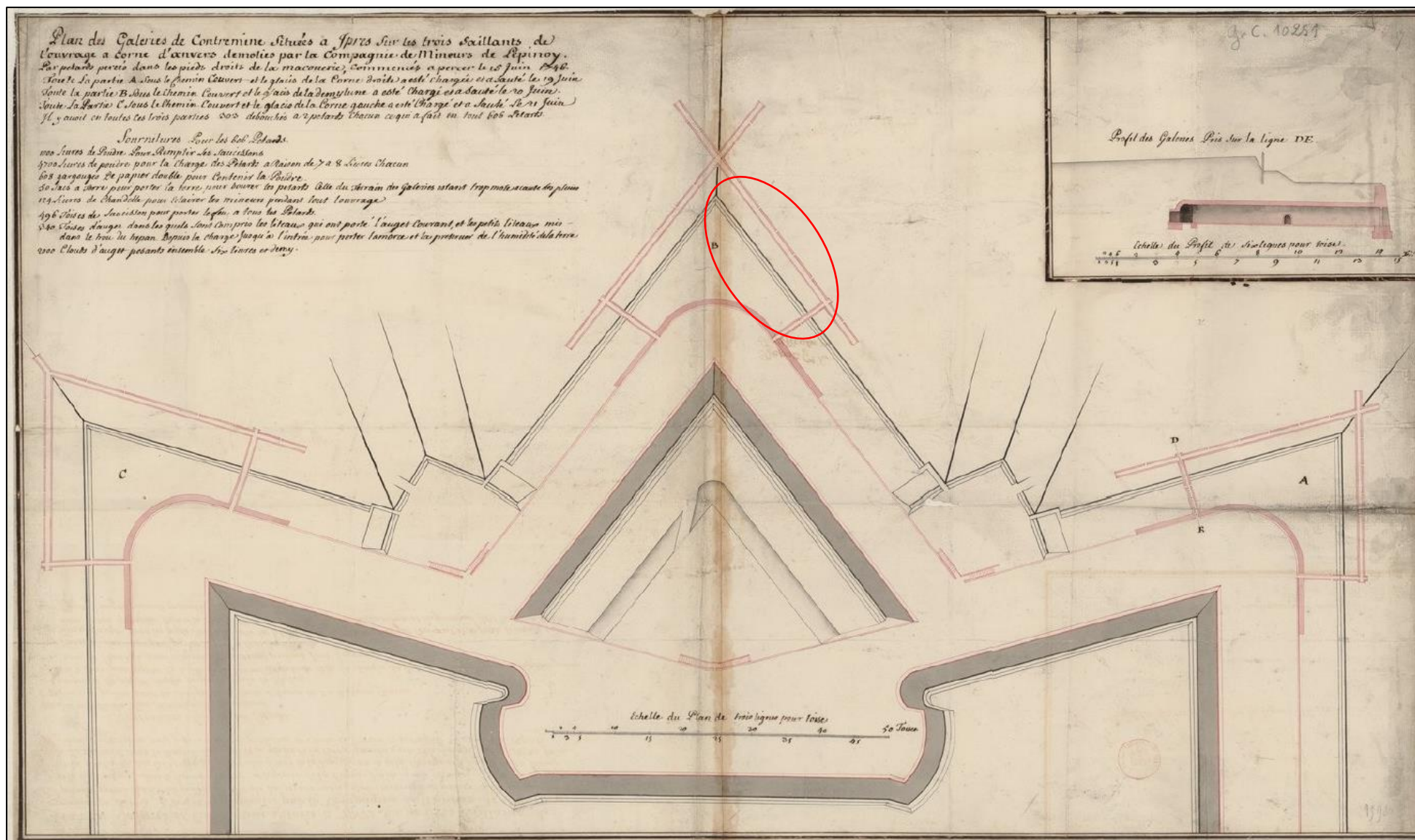
Figuur 30: Plan van de Spaanse citadel te Ieper, 1670, kopie 19de eeuw (Stadsarchief Ieper 2021)

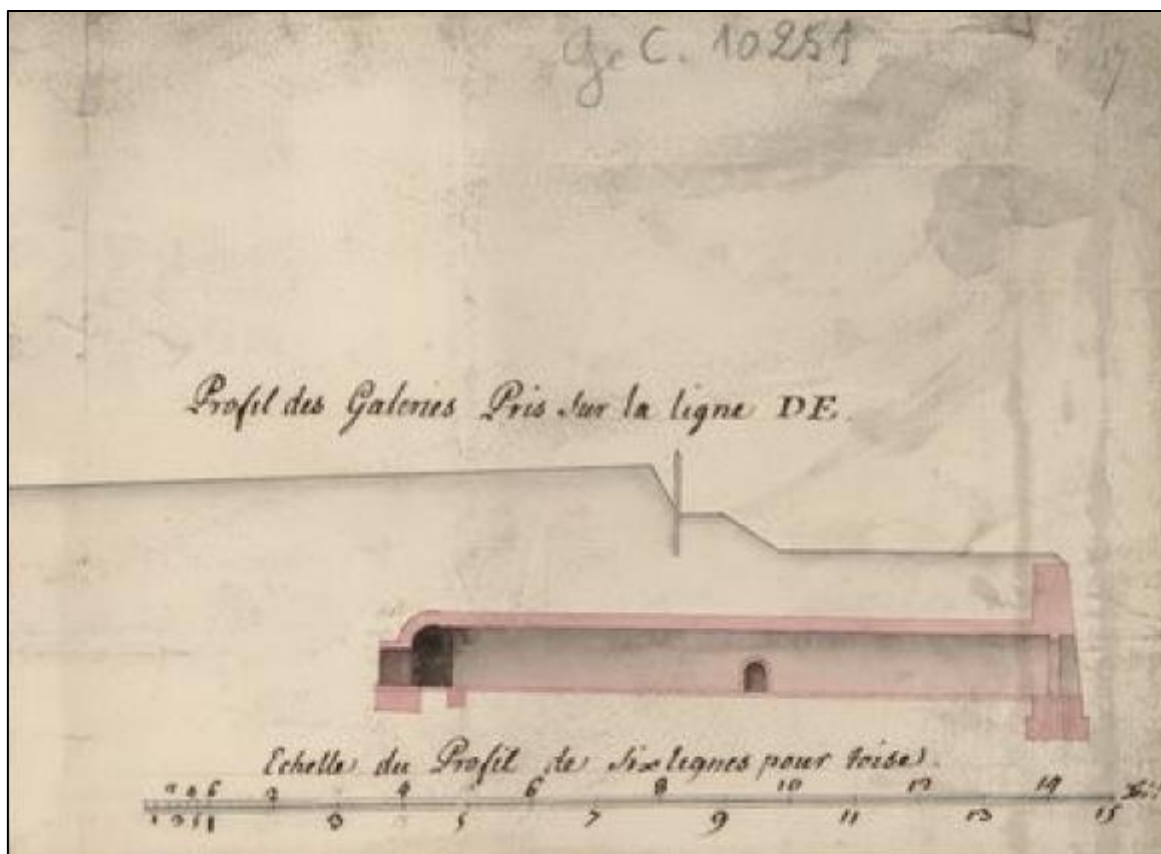
Figuur 31: Massekaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)

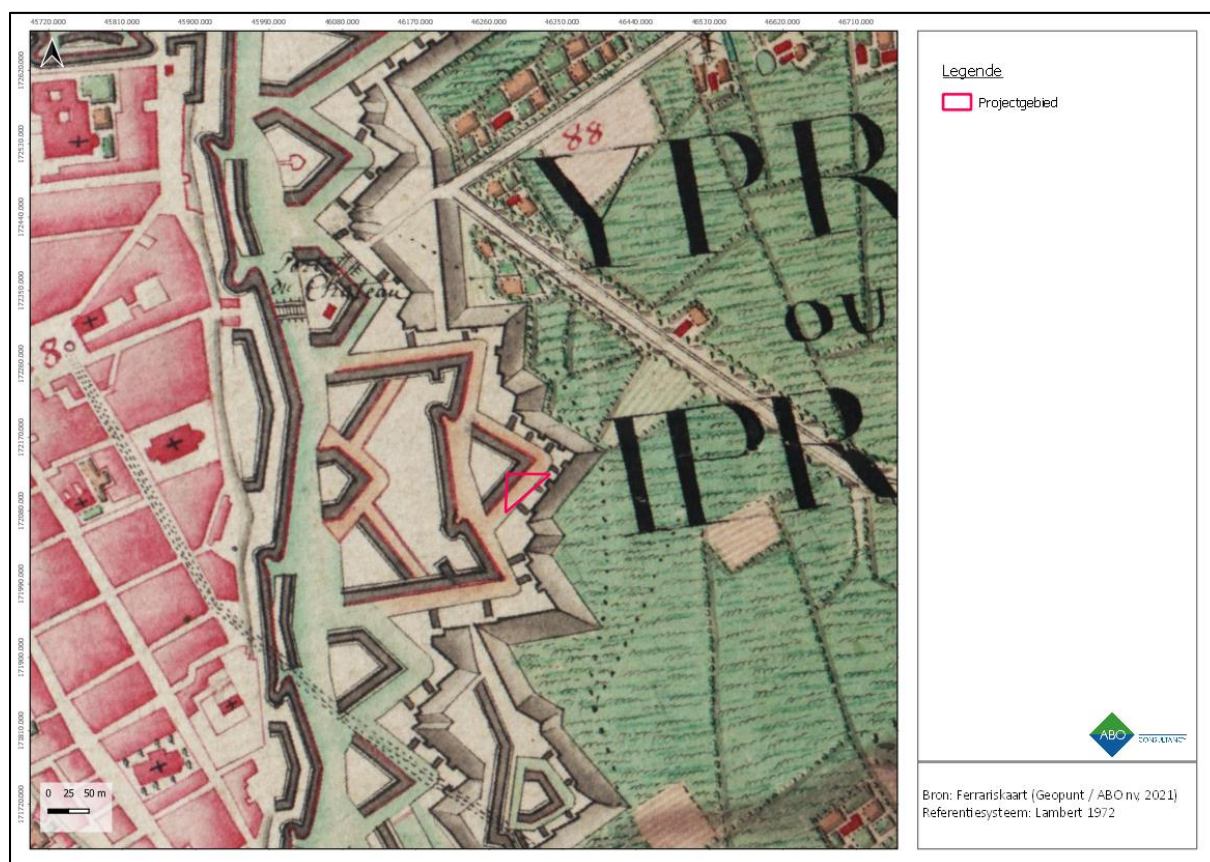
Figuur 32: Plan de la ville d'Ypres 1744 (Bibliothèque Nationale de France 2021)

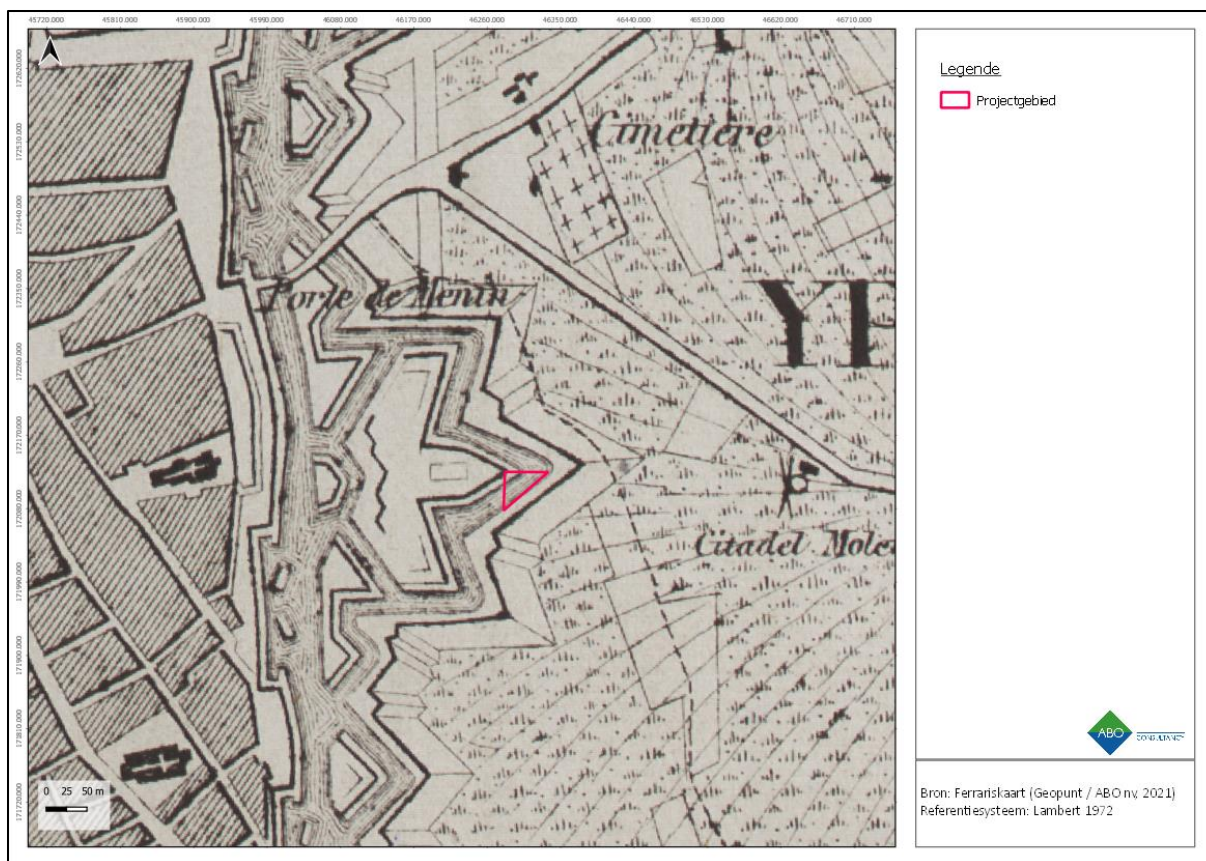
Figuur 33: Plan des galeries de contremine 1746 met aanduiding van het studiegebied in het rood (Bibliothèque Nationale de France 2021)

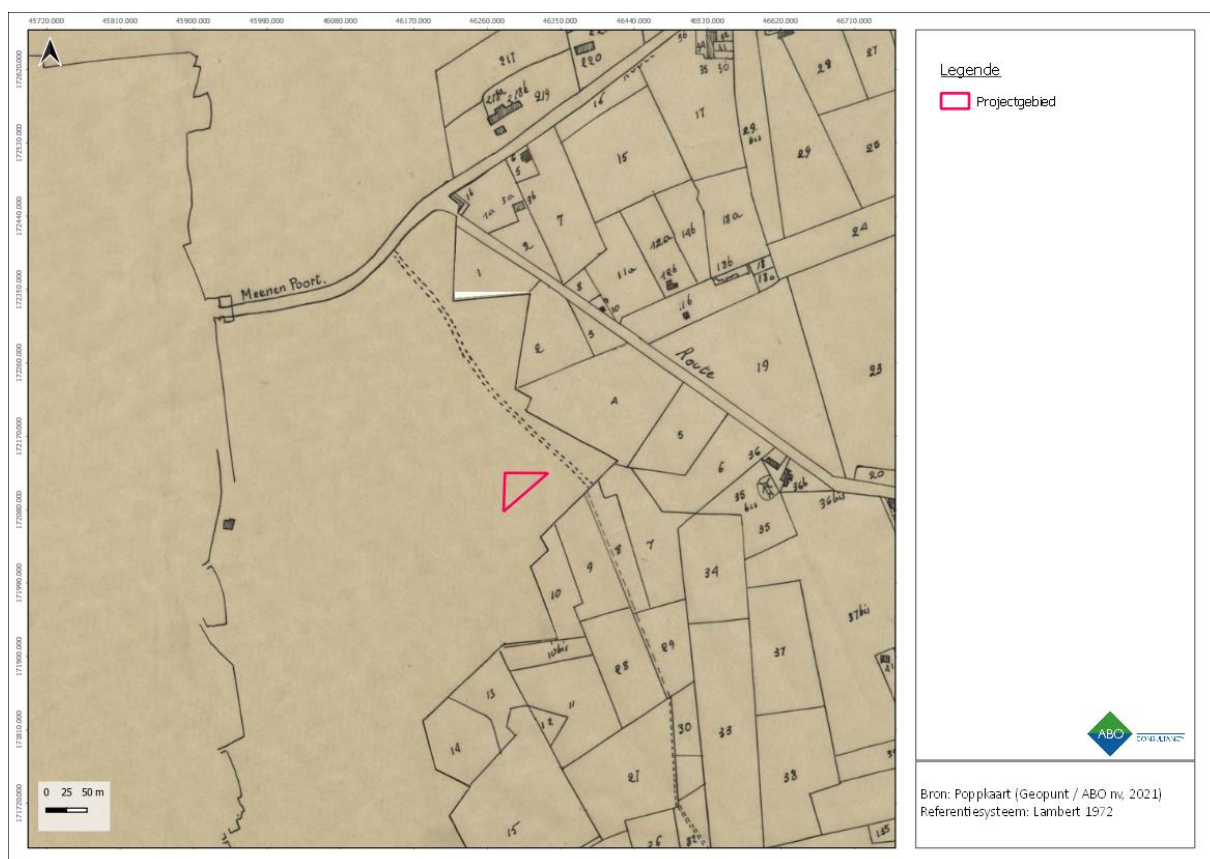
Figuur 34: Detail van de ondergrondse structuren (hier DE zoals op figuur 33) (Bibliothèque Nationale de France 2021)

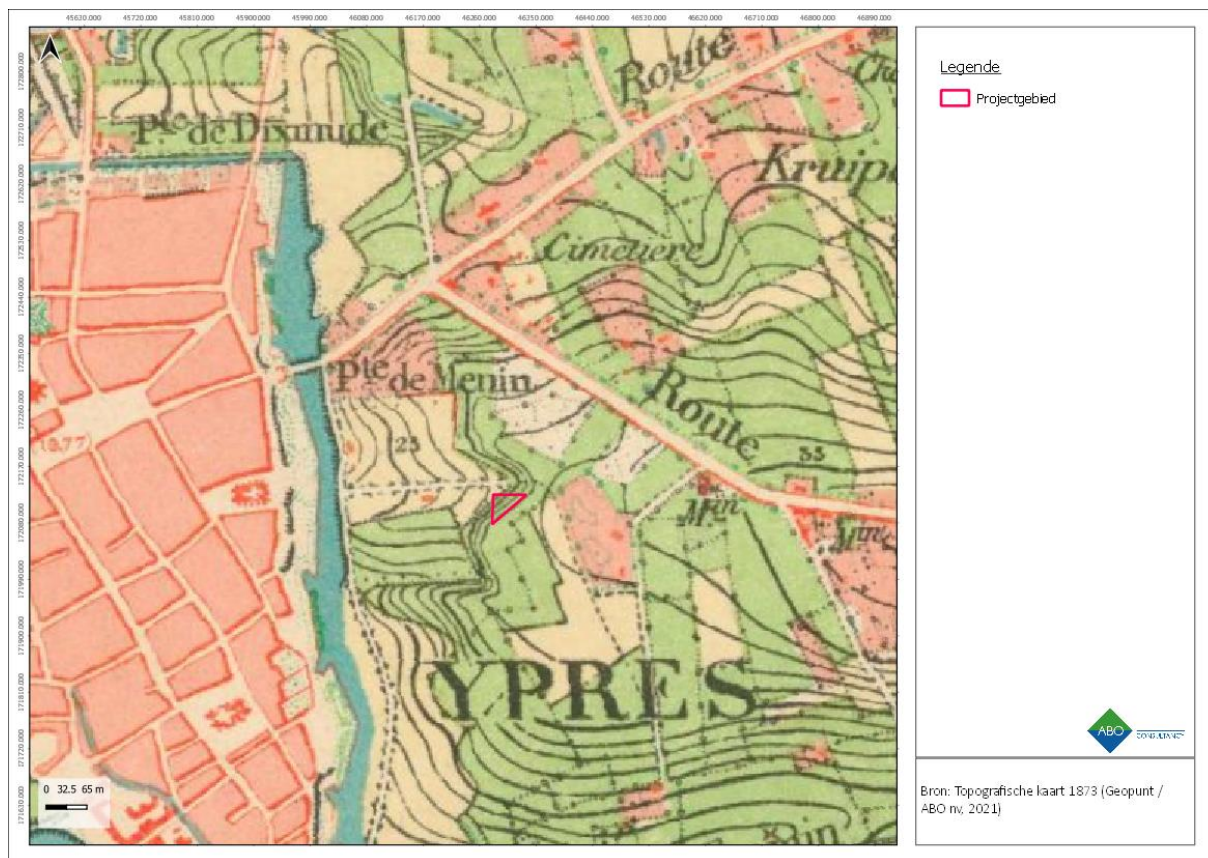
Figuur 35: Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

Figuur 36: Vandermaelenkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)

Figuur 37: Popkaart met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

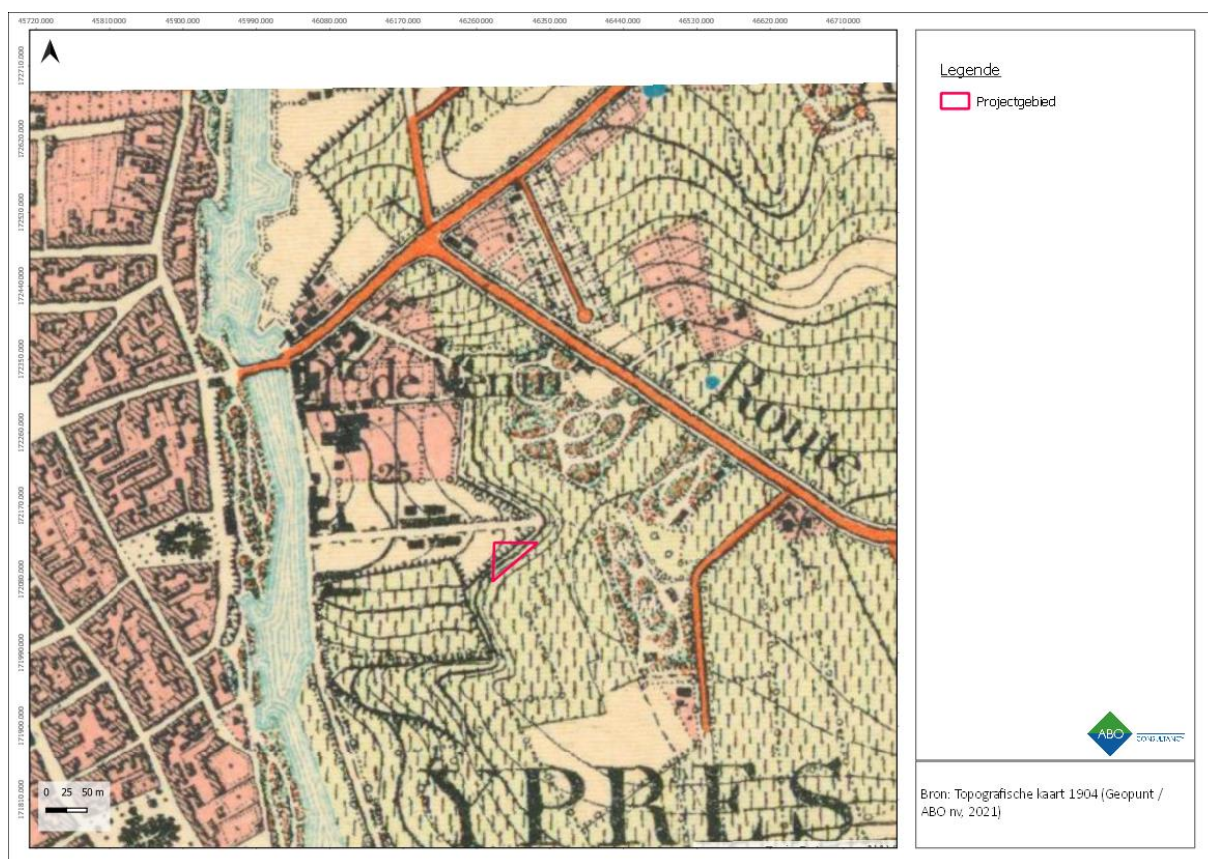
Figuur 38: Topografische kaart van 1873 met aanduiding van het projectgebied (Cartesius, 2021)

4.4 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

De recente landschapsveranderingen betreffen de wijzigingen aan het projectgebied in de 20ste en 21ste eeuw. Op de stafkaart van België uit 1904 (figuur 39) is duidelijk te zien dat het zuidelijke gedeelte van het hoornwerk onbebouwd is gebleven maar het dat noordelijke gedeelte werd verkaveld. De loop van de huidige Vaubanstraat met lintbebouwing is te zien op deze kaart. Binnen het projectgebied staat nog geen bebouwing aangeduid.

Tijdens WOI werd Ieper zwaar getroffen. Het studiegebied bevond zich aan de oostelijke zijde van de stadskern en binnen de 'Ieperboog', een vooruitstekende stelling in het westfront waar zwaar gevochten werd (cf. hst. 4.1). Op de luchtfoto uit 1915 (figuur 40) zijn enkele loopgraven meteen ten oosten en zuiden van het studiegebied te zien. Binnen het studiegebied zelf lopen smalsporen. Dit beeld wordt bevestigd door de loopgravenkaart uit 1917 (figuur 41), hier zijn smalsporen te zien binnen het studiegebied en een loopgraaf ten oosten van het studiegebied. Een aantal loopgraven ten zuiden van het studiegebied werden niet meer aangeduid op de kaart. Op de luchtfoto uit 1918 (figuur 42) zien we dat de loopgraven nabij het studiegebied terug dichtgegooid zijn. Binnen het studiegebied is nog wel een smalspoor aanwezig. Er is mogelijk ook een bomkrater te zien binnen het studiegebied (aangeduid met rode pijl). Meteen ten westen van het studiegebied lijkt een geschutopstelling of schuttersputjes aanwezig te zijn (aangeduid met blauwe pijl).

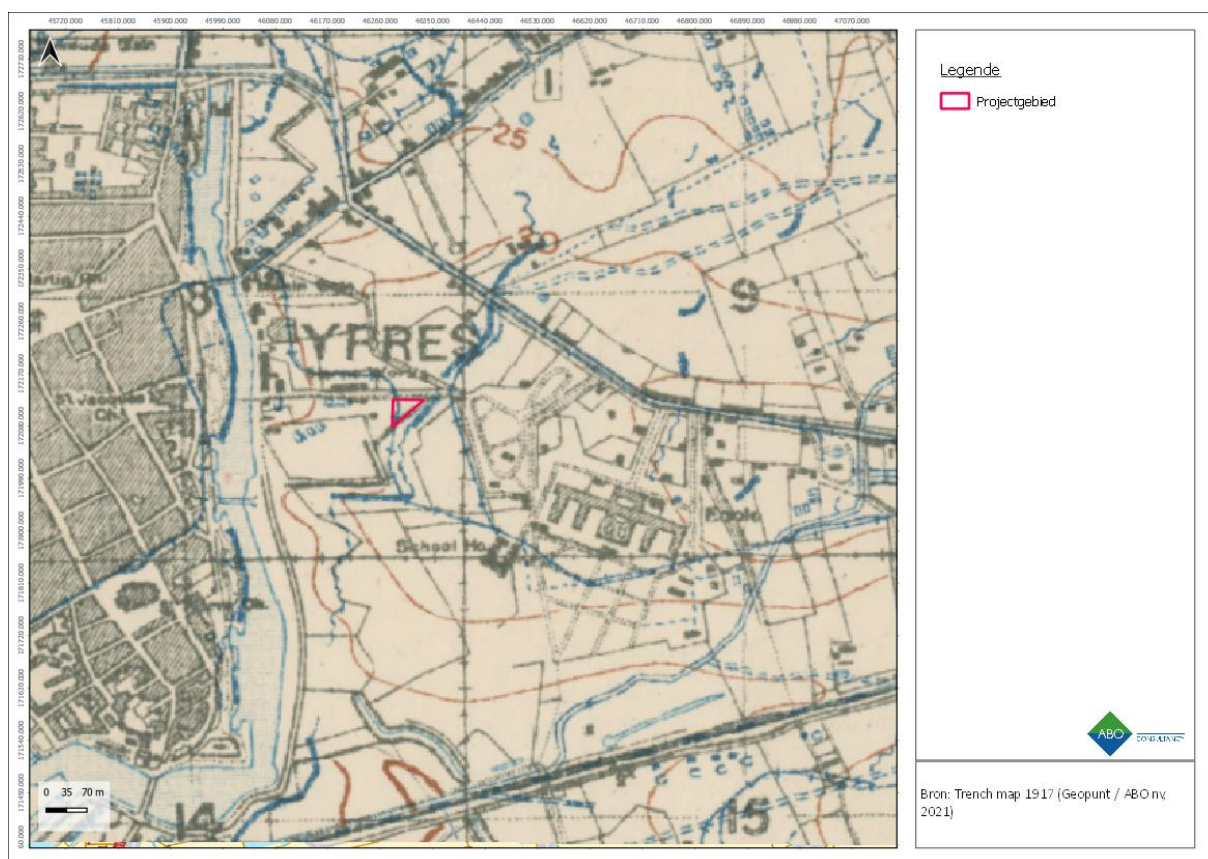
De volgende luchtfoto dateert uit 1971 (figuur 43). We zien hier dat de noordelijke helft van het voormalige hoornwerk bebouwd is en de zuidelijke helft in gebruik als landbouwgrond. Binnen het studiegebied is voor het eerst bebouwing te zien, een woning langs de westelijke zijde. De situatie binnen het studiegebied blijft hetzelfde op de orthofoto uit 1990 en de orthofoto uit 2021.

Figuur 39: Topografische kaart van 1904 met aanduiding van het projectgebied (Cartesius, 2021)

Figuur 40: Orthofoto uit 1915 met aanduiding van het studiegebied (Stichelbaut 2013)

Figuur 41: Loopgravenkaart uit mei 1917 met weergave van het studiegebied (National Library of Scotland 2021)

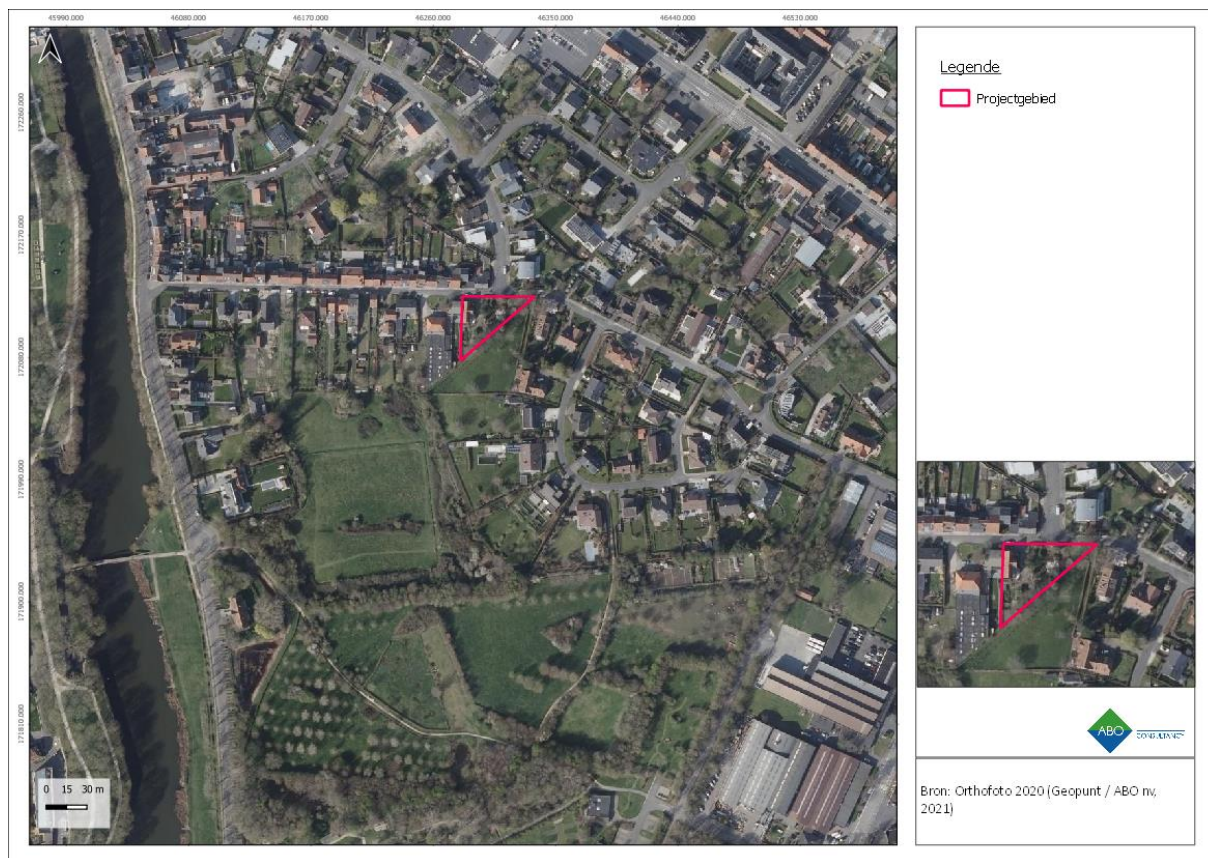
Figuur 42: Orthofoto uit januari 1918 met aanduiding van het studiegebied (McMaster University 2021)

Figuur 43: Orthofotomozaïek uit 1971 met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

Figuur 44: Orthofotomozaïek uit 1979-1990 met aanduiding van het projectgebied (Geopunt, 2021)

Figuur 45: Meest recente orthofotomozaïek met aanduiding van het projectgebied (Geopunt 2021)

5 BESLUIT

Deze archeologienota werd opgemaakt door ABO nv naar aanleiding van de bouw de verkaveling van een terrein voor de bouw van twee nieuwbouwwoningen. Het doel van dit onderzoek is driedig. Ten eerste wordt op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede wordt nagegaan hoe goed deze archeologische resten bewaard zijn en in hoeverre ze bedreigd zijn door de geplande bouwwerken. Ten derde wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

Uit het historische, landschappelijke en historische onderzoek blijkt dat het studiegebied zich iets hoger gelegen bevindt, meteen ten oosten van de leperse stadskern. Het studiegebied is gelegen ten oosten van de alluviale vlakte van de Kasteelbeek en Ieperlee. Bodemkundig bestaat het studiegebied uit 'vergraven grond', allicht een gevolg van de verwoestingen tijdens WOI en of het slechten van de Vaubanversterkingen tijdens de tweede helft van de 19de eeuw. De meldingen in de CAI geven voornamelijk sporen uit de nieuwe tijd en WOI aan. Het gaat hier dan concreet om sporen van de 17de-eeuwse Vaubanversterking en loopgraven, bomkraters en munitie tijdens WOI. Uit de CAI komt ook naar voor dat het studiegebied zich in de 14de eeuw binnen de zogenaamde 'Uterste Veste' bevond, een uitbreiding van de stadswallen die ook de buitenparochies opnam. Deze vesten werden echter nog in diezelfde eeuw opgegeven. Ook sporen van de woonwijk (St-Michielsparochie) die zich hier tijdens de late middeleeuwen bevond kunnen dus teruggevonden worden. Uit de reeds uitgevoerde vooronderzoeken in de nabije omgeving blijkt dit echter weinig waarschijnlijk, slechts zelden worden sporen aangetroffen uit deze periode. Allicht ook een gevolg van de schade aan de bodem tijdens WOI of de bouw en sloop van de Vaubanversterkingen.

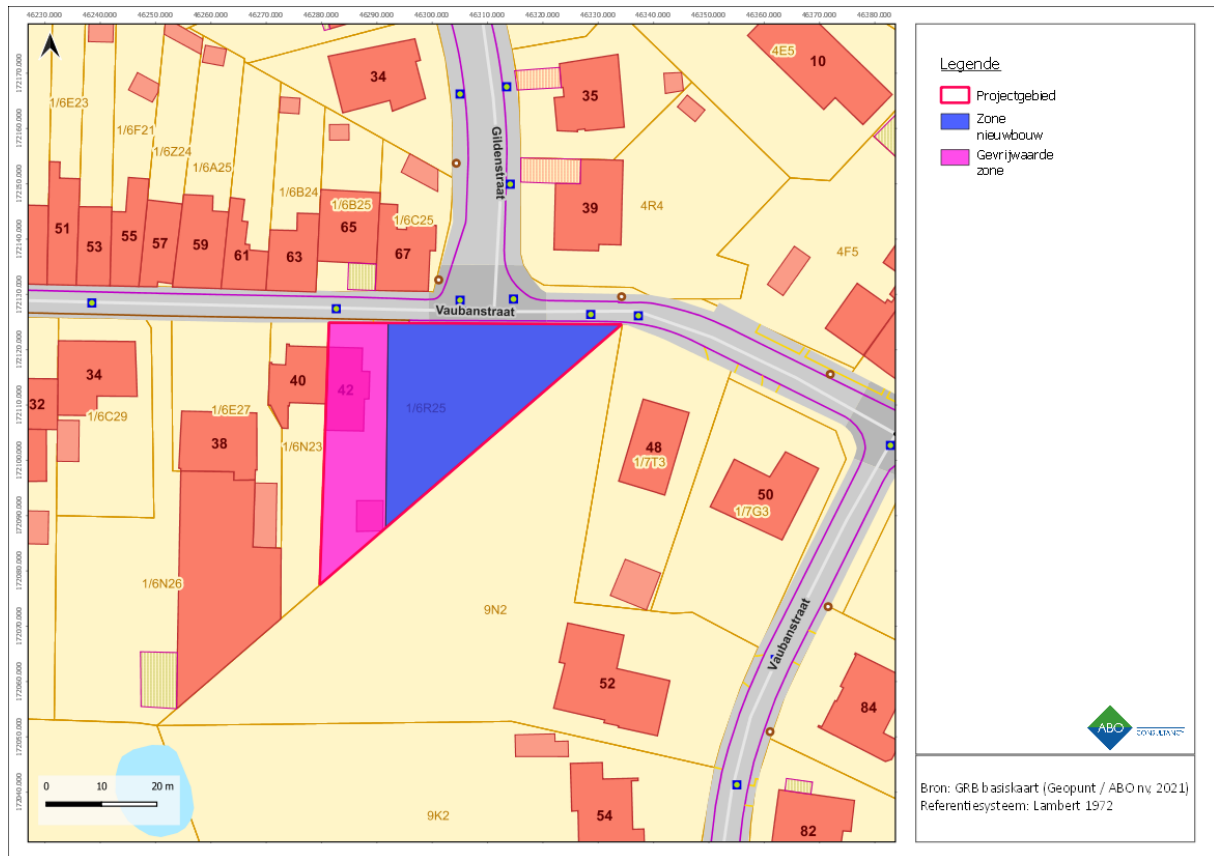
Op historisch kaartmateriaal vanaf de 16de eeuw is te zien dat het studiegebied zich net buiten de Bourgondische omwalling uit de 14de eeuw bevond (cf. hst. 4.1). Midden 17de eeuw werd de Spaanse citadel gebouwd, het studiegebied bevond zich in het oosten van dit bouwwerk. Eind 17de eeuw werd de citadel afgebroken en werd het 'Hoornwerk van Antwerpen' gebouwd. Het studiegebied bevond zich binnen dit hoornwerk dat afgebroken werd in 1853. Er zijn echter mogelijk nog resten bewaard onder de grond. Uit een kaart van 1746 blijkt bovendien dat dit hoornwerk op bepaalde plaatsen (en vermoedelijk binnen het studiegebied) ondermijnd was. Deze toegangen werden opgeblazen in 1746. Uit het kaartmateriaal blijkt verder dat het studiegebied vanaf het midden van de 19de eeuw tot ongeveer het midden van de 20ste eeuw onbebouwd is gebleven. De oostelijke helft van het studiegebied (waar de bodemingreep zal plaatsvinden) is zelfs onbebouwd gebleven na de afbraak van het hoornwerk. Tijdens WOI bevonden zich smalsporen binnen het studiegebied en mogelijk een dug-out of bomkrater. Meteen ten westen van het studiegebied is een geschutopstelling te zien. Meteen ten oosten en zuiden van het studiegebied bevonden zich loopgraven.

Het archeologisch potentieel is hoog. Er zijn binnen het studiegebied voornamelijk sporen te verwachten van de Spaanse citadel en de Vaubanversterking uit de nieuwe tijd. Sporen uit WOI zijn ook te verwachten. Sporen uit de late middeleeuwen zijn eveneens mogelijk. Oudere sporen kunnen niet helemaal uitgesloten worden, maar zijn weinig waarschijnlijk aangezien uit eerder onderzoek een eerder slechte bewaring naar voren komt. Sporen uit de steentijd zijn, gezien de versterkingen uit de 17de eeuw en de vernielingen in de bodem tijdens WOI niet meer te verwachten.

De toekomstige werken bestaan uit de bouw van twee gezinswoningen. Gezien er nog geen gedetailleerde plannen gekend zijn, wordt er uitgegaan van een maximale verstorning. Hoewel de te onderzoeken zone niet groot is (ca. 807m²) is er een hoog potentieel tot kennisvermeerdering aanwezig

gezien de ligging binnen zowel de Spaanse citadel als het latere Hoornwerk van Antwerpen. Resten van deze 17de eeuwse versterkingen zijn namelijk te verwachten in de ondergrond.

Op basis van bovenstaande argumenten wordt **verder onderzoek** geadviseerd voor de oostelijke zone (zone nieuwbouw) van het studiegebied. Voor de westelijke zone (ge vrijwaarde zone) worden geen maatregelen voorzien, gezien hier geen ingreep in de bodem zal plaatsvinden. Cf. figuur 46 voor een visueel overzicht van deze zones.

Figuur 46: Overzicht van het archeologisch advies met betrekking tot het projectgebied

6 BIBLIOGRAFIE

Acke et al. 2021. Ieper Steverlyncklaan. Moerbeke-Waas: Acke en Bracke bvba.

Atlas van de Buurtwegen, opgesteld naar aanleiding van de wet op de buurtwegen van 10 april 1841, schaal 1:2.500 (overzichtsplannen schaal 1:10.000).

Bot B., 2019. Gildenstraat 8. Sint-Michiels-Brugge : Ruben Willaert.

De Gryse J. et al. 2017. Ieper-Picanollaan. Sint-Michiels-Brugge: Ruben Willaert.

De Gryse J. et al. 2017b. Ieper-Bloemenstraat 20-21. Sint-Michiels-Brugge: Ruben Willaert.

Demoen D., 2017. Ieper-Vaubanstraat 14. Bassevelde: BAAC bvba.

Geopunt Vlaanderen, Orthofoto's 1971, 1979-1990, 2002-2003, 2014, 2015, 2016, 2020, [online], <http://www.geopunt.be> (geraadpleegd op

Herremans D., 2021. Ieper-Vaubanstraat. Gent: Goed in Erfgoed.

Kaart van Villaret, Institut National de l'Information Géographique et Forestière, Sint-Mande (France), CH 292, uitgegeven in 1745, schaal 1:14.400.

Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden voor Zijn Koninklijke Hoogheid de Hertog Karel Alexander van Lotharingen, Jozef Jean François de Ferraris, Koninklijke Bibliotheek van België, uitgegeven in 1770-1778, schaal 1:11.520 herleid naar 1:25.000.

Pype P., Coenaerts J., Nijssen E., 2018. Archeologische evaluatie van het bodemarchief ter hoogte van de Picanollaan te Ieper. Gent: ABO nv.

Stichelbaut, B., & Chielens, P. (2013). *De oorlog vanuit de lucht 1914-1918 : het front in België*. Gent: Mercatorfonds.

Topografische kaarten, 1873, 1904, 1939, 1969, 1981, 1989, [online], www.cartesius.be, (geraadpleegd op

Topografische kaart van België, Philippe Vandermaelen, uitgegeven in 1846-1854, schaal 1:20.000.